

NŐK A MORMON VALLÁSBAN: A MORMON FEMINIZMUS

Jelige: LBG652

Lezárás dátuma: 2022.03.22.

Tartalomjegyzék

Tartalom

I. BEVEZETÉS	1
II. NŐK HELYZETE A MORMON CSALÁDBAN	3
1. Poligámia	3
Története.....	3
Jellemzői.....	8
2. Nők helyzete a fundamentalista közösségekben	10
3. Házasság és család.....	13
Örök házasság	13
Család.....	14
4. Nők az oktatásban és a munkaerőpiacon.....	15
5. Otthon maradó nők	17
6. Meddő nők.....	17
III. NŐK HELYZETE A MORMON EGYHÁZBAN	20
1. Nők és a papság	20
2. Nők a misszióban és hitoktatásban.....	25
3. Egyházi szervezetek a nők számára.....	26
IV. MORMON FEMINIZMUS.....	28
1. A mormon feminizmus története.....	28
2. Woman's Exponent és Exponent II	32
3. Mennyei Anya és a mormon istenkép	33
4. Eredendő bűn és Éva	37
5. Gyógyító áldás.....	40
V. ÖSSZEGZÉS	45
VI. BIBLIOGRÁFIA.....	48

I. BEVEZETÉS

Dolgozatom a mormon nők helyzetéről szól. Fontos megjegyezni, hogy terjedelmi okokból, nem térek ki a magyarországi mormon nők helyzetére. Három fő témakörre fókuszálok: szerepükre a családban, helyükre a mormon egyházban és a mormon feminizmusra.

Előzetesen azt feltételeztem, hogy a mormon egyház- és családmodell annyira patriarchális és férfiközpontú, hogy a nők szerepe nagyrészt a gyermekek világrahozatalában és gondozásában merül ki. Így az egyház tevékenységében és vezetésében szinte egyáltalán nem vehetnek részt. Kutatásom elsődleges célja, hogy kiderítsem, előfeltevéseim helyesek-e vagy sem.

Dolgozatomban részletesen foglalkozom a mormon poligámiával, mint olyan jelenséggel, ami fontos része az egyház történelmének. Arra keresem a választ, hogy a közösségben mennyire volt általános, hogy poligám házasságokban éltek és milyen jellemzői voltak ennek. Megvizsgálom, hogy az egyház szerint mi volt a célja a többnejűségnek és miért nem gyakorolják ma már. Tanulmányozom maguknak a nőknek hozzáállását is a kérdéshez, hogy megtudjam szerintük voltak-e esetleg előnyei is a számukra? Az egyház fejlődésének következtében megváltoztak egyes tanok, ezért felmerült bennem, hogy vannak-e nyomai az egyház mai hitelvei között az egykori poligámiának.

A poligámia elemzése után ki fogok térni a mai fundamentalista mormon közösségekre, amelyek a többnejűség betiltása miatt váltak ki a hagyományos közösségből. A nők szerepét vizsgálom ezekben, azaz leginkább azt, hogy mennyiben különbözik a hagyományos egyházhoz képest. Ha egy nő kilép egy fundamentalista mormon közösségből, be tud-e illeszkedni az azon kívüli társadalomba és meg kell-e szakítania a kapcsolatát a rokonaival és barátaival, akik a közösségen belül maradtak? Fontosnak tartom már az elején tisztázni, hogy a teljes dolgozat alatt csak akkor írok a fundamentalista mormon közösségekről, amikor azt külön jelzem. Minden más esetben a hagyományos mormon egyházról van szó, amiből a fundamentalisták kiváltak a poligámia betiltása miatt.

Bemutatom, hogy mit gondolnak a mormonok a házasságról és a családról. Ezen belül főleg az örök házasság tanára és a gyermekek nevelésére és gondozására térek ki. Az a fő kérdésem ezzel kapcsolatban, hogy a nők mennyire vesznek részt a gyermekek tanításában. Köztudott, hogy a mormonok számára rendkívül fontos, hogy sok gyermekük szülessen, ezért megvizsgálom, hogy a közösség mit gondol a terméketlen nőkről azokról, akik nem saját döntésükből nem képesek eleget tenni az egyházi elvárásnak.

Felmerült bennem a kérdés, hogy az egyház mennyire támogatja, hogy a nők részt vegyenek hivatalos oktatásban, akár még felsőoktatásban is. Ezen kívül dolgozhatnak-e az otthonukon kívül, ha igen, akkor milyen munkákat végezhetnek, milyen feltételekkel?

A nők egyházban betöltött szerepének fontos eleme, hogy nem viselhetnek papságot. Arra keresem a választ, hogy mivel magyarázza az egyház, hogy a nők ki vannak zárva a papságból és hogyan reagálnak erre az érintettek. Emiatt előzetesen azt feltételezem, hogy a nők nem vehetnek részt jelentősen az egyház működésében, munkájában. Azonban részletesen megvizsgálom, hogy a papi felhatalmazáson kívül vannak-e más lehetőségeik arra, hogy részt vegyenek az egyházi életben, tevékenységekben. Vannak-e saját szervezeteik a mormon nőtagoknak? Ha vannak, akkor mit csinálnak/csinálhatnak és miért jöttek létre?

Kutatásom megkezdésekor nem tudtam a mormon feminizmus létezéséről, csak közben találtam rá erre a témára. Elégé összeegyeztethetetlennek tűnt ez a mozgalom a mormonizmussal. Azt szeretném kideríteni, hogy beleilleszthető-e valamilyen szinten a feminizmus a mormon vallási tanításokba. Bemutatom a mormon feminista mozgalom kialakulását, történetét, tevékenységét és szervezeteit is. Elsődlegesen arra a kérdésre keresem a választ, hogy vannak-e olyan mormon tanítások, hitelvek, nézőpontok, amelyek mentén a mormonizmus és a feminizmus összeegyeztethető. Összefoglalom, hogy az egyház vezetősége hogyan reagált a feminista törekvésekre az idők folyamán.

Ezen kutatás elvégzéséhez használom az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza saját iratait, hivatalos honlapját. Feldolgozok mormonokról szóló szakirodalmakat és mormon nők saját írásait, cikkeit is a témák vizsgálatához.

II. NŐK HELYZETE A MORMON CSALÁDBAN

Ebben a fejezetben bemutatom a mormon nők helyzetét és szerepeit a mormon családban. Kitérek a fundamentalista közösségek nőtagjaira is.

1. Poligámia

Története

Az egyház saját mai álláspontja szerint úgy hiszik, hogy egy férfi és egy nő közötti házasság Isten normája, de volt, amikor Isten ettől különböző normát határozott meg. Isten sugalmazására kezdték el a többnejűséget gyakorolni és annak hatására fejezték be. Manapság a hagyományos mormon egyház már szigorúan tiltja a poligámiát. Úgy gondolják, hogy Isten célja a „többnejűség parancsolatával” a születésszámok növelése volt. Ma már úgy tekintik, hogy az egyháznak semmi köze nincsen azokhoz a fundamentalistákhoz, akik többnejűségben élnek. Hitük szerint már Isten törvénye ellen van a poligámia, mivel Woodruff elnöknek kinyilatkoztatta Isten, hogy hagyjanak fel vele.¹

A többnejűség érzékeny és ellentmondásos téma a mormon nők számára. Az egyház 1890-ben hivatalosan felhagyott a többnejűség gyakorlásával. Azonban a doktrínája, amelyet Joseph Smith kinyilatkoztatásként kapott, és amit a Tanok és szövetségek 132. fejezetében kanonizáltak, soha nem mondtak le róla, és továbbra is a mormon teológia része. A mai napig az egyházi politika megengedi, hogy egy élő férfi több feleséggel házasodjon vagy „összepecsételjék” az örökkévalóságra. Ez úgy lehetséges például, hogy egy özvegy vagy elvált férfi egy második feleséghez pecsételhető, de ez nem teszi lehetővé, hogy egy élő nőt több férjhez pecsételjenek az örökkévalóságra.² Az elvált férfi, aki már össze van pecsételve más nővel, az gyakorlatilag többnejűnek számít majd az örök királyságban.³

A törvény tehát ma csak egy feleséget enged a férfiaknak, ha azt az Úr kinyilatkoztatás által másképp nem parancsolja, ez van érvényben az egyházban. Sor került többnejűség gyakorlására az ószövetségi időkben, valamint a próféta irányításával a mormon egyház korai

¹ A többnejűség és a mormonok: akkor és most.

² Tew Kimball 154.

³ Wendt Young 276.

időszakában. Az egyházban többé nem gyakorolják a többnejűséget, ma nem lehet tag az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházában az a férfi, akinek egynél több felesége van.⁴

A mormonizmusban a poligámia eszméje akkor kezdődhetett, amikor Joseph Smith 1831-ben az Ószövetséget tanulmányozta. Feltűnt neki, hogy az ősi prófétáknak, mint Ábrahám, Izsák, Jákob és Mózes, mindig egynél több felesége volt. Azonban még nem ekkor kezdte el bevezetni gyakorlatban is a többnejűséget.⁵ Ábrahám és Jákob mintájára alakította ki egyfajta patriarchális családi struktúráként.⁶ Smith isteni parancsolatnak tekintette az ősi poligámia visszaállítását. Az üdvösséget csak ezen keresztül lehet megszerezni. A mormonok pedig nem utasították el egyöntetűen a poligámiát, mert ők is Isten kinyilatkoztatásának tekintették, amit Smith-en keresztül üzent nekik. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor a mormonok központja még Kirtland volt, tagadták, hogy poligám házasságokat kötnek és csak titokban gyakorolták.⁷

Joseph Smith-nek volt először több felesége egyszerre, de úgy tartják, hogy amikor Emma, az első feleség tudomást szerzett a másodikról, elküldte a háztól.⁸ Nem lehet tudni pontosan, hogy hány nővel házasodott össze Joseph Smith. Úgy gondolják, hogy több olyan nőhöz is hozzá lett pecsételve, akik ekkor már férjnél voltak. Ebben az időben még Joseph Smith-t sokan házasságtöréssel vádolták, amiért egy másik nőt is magához vett az első felesége mellett.⁹ A poligámia gyakorlatának kezdetén számos első feleség nem volt hajlandó beleegyezni, hogy férje egy másik nőt is a házhoz hozzon.¹⁰ Egy cikk szerint, amit a Feminist Mormon Housewives blogon tettek közzé, Emma Hale Smith ellenezte a többnejűséget. Az ellenkezésre a Segítőegyletet használta fel, mint eszközt. Egyes vélemények szerint Emma Smith annyira nem értett egyet poligámiával, hogy a gyerekeinek is azt tanította, hogy az apjuk nem vett részt benne, hanem ez a gyakorlat csak Brigham Young eretnek tanítása. Smith élete utolsó nyolc hónapjában már nem vett feleségül újabb nőt, egyesek ezt úgy értelmezték, hogy talán megbánta, hogy bevezette a többnejűséget.¹¹

Voltak a közösségben, akik szintén ellenezték a poligámiát, amikor Smith bevezette, tiltakoztak is ellene. Közülük később páran elfogadták a gyakorlatot.¹² Történt egy szakadás az

⁴ Házasodik, házasság címszó. In: Kalauz a szentírásokhoz.

⁵ Daynes 19-20.

⁶ Uo. 5.

⁷ Uo. 26.

⁸ Uo. 20.

⁹ Uo. 22.

¹⁰ Nőélet a mormonoknál. 86.

¹¹ Nauvoo Versus Utah Polygamy. In: Feminist Mormon Housewives blog.

¹² F. Ehat, W. Cook (szerk.) 199.

egyházban, mert számos elégedetlenkedő tag elhagyta az egyházat. A szakadásnak nem a poligámia bevezetése volt az oka, bár az is elősegítette, de a valódi ok valószínűleg az, hogy Joseph Smith megnövekedett hatalma nem tetszett egyeseknek.¹³ Smith tartott tőle, hogy még többen ki fognak lépni az egyházból, ezért bevezette a pecsételő szertartást, ami a tagok hűségét biztosítja. Ezzel az egyház vezetők családjai gyakorlatilag egy család lennének, mivel Smith több vezető női rokonát is feleségül vette.¹⁴ Joseph Smith némelyik felesége csak „lelki feleség” volt, vagyis biztosan nem folytatott mindannyiukkal szexuális kapcsolatot. Azonban hivatalosan a poligámia bevezetésének pontosan az volt a célja, hogy minél több lélekgyermeket hozzanak a világra, így a lelki feleség eszméje megmagyarázhatatlan. Smith volt, hogy más férfiak feleségét is elvette lelki feleségként, úgy, hogy a másik férj jelen volt a szertartáson.¹⁵ Ezek a házasságok csak az örökkévalóságra szóltak valószínűleg.¹⁶ Úgy tűnik ebből, mintha a többnejűség célja nem is minél több utód világrahozatala lett volna, vagy nem csak az. Nem maradtak fent források arról, hogy Joseph Smith mit tanított a többnejűségről Nauvoo-ban és miért.¹⁷ De úgy gondoljuk, hogy ezek a pecsételések lehetőséget adhattak örök kötelék kialakítására Joseph Smith családjá és az egyházban lévő más vezető családok között, családokat is összekötöttek így egymással és hűséges szövetségeket szerzett a próféta.¹⁸

Nauvoo-ban nem vették fel a férjük nevét a „többedik” feleségek, nem is éltek nyíltan együtt. Csak egy szűk kör tudta, hogy egyáltalán házasok, de a férj gondoskodott a feleségek kényelméről és megfelelő ellátásáról. Az időszakot proto-poligámiának nevezhetjük, mivel csak később, Utah-ban gyakorolták nyíltan a többnejűséget.¹⁹ Joseph Smith mellett huszonkilenc férfi vett magához több feleséget 1844. június 27-e előtt. 1843. augusztus 12-én jelentették be Nauvoo-i Főtanács ülésén a gyakorlatot. A Főtanács pár tagja negatívan reagált Smith kinyilatkoztatására, többen le is mondtak a tisztségükről, kialakult egy ellenzék. Pert indítottak Smith ellen házasságtörés miatt, börtönbe került, ami később halálához vezetett.²⁰

1846-ra már 153 férfi volt többnejű, 587 feleségük volt összesen.²¹ 1852. augusztus 29-én Utah-ban jelentette be nyilvánosan Orson Pratt egyházi vezető, hogy az egyház hisz a poligámiában és gyakorolja azt. A többnejűség fénykora 1847 és 1882 között lehetett. Többé

¹³ Daynes 23-24.

¹⁴ Uo. 25-26.

¹⁵ Nauvoo Versus Utah Polygamy. In: Feminist Mormon Housewives blog.

¹⁶ Többes házasság Kirtlandben és Nauvooban címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

¹⁷ Nauvoo Versus Utah Polygamy. In: Feminist Mormon Housewives blog.

¹⁸ Többes házasság Kirtlandben és Nauvooban címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

¹⁹ Daynes 31.

²⁰ Uo. 32-34.

²¹ Uo. 35.

nem titkolták a többnejűséget és vallásilag magyarázták meg, miszerint a lelkeknek a földre kell kerülniük, ehhez a testet elő kell készíteni számukra, ez Isten parancsa.²² Ez a szerepe a többnejűségnek az isteni üdvtervben. De a hit terjesztésének is az egyik módja volt, hogy ők természetes módon egyre többen legyenek, amihez szintén hasznos lehet a poligámia.²³ A mormon közösségben a születésszám az 1850-es években volt a legmagasabb.²⁴ 1857-es csúcspontján a utah-i mormonoknak talán a fele volt érintett többnejű házasságban férjként, feleségként vagy gyermekként. A rákövetkező három évtizedben az arányuk folyamatosan csökkent.²⁵ A férfiak és nők aránya nem is tette volna lehetővé, hogy általános legyen a többnejűség gyakorlata.²⁶ Meg kell jegyeznünk, hogy más vallási közösségek is voltak nem kizárólag monogámok abban az időszakban. Amerikában országos szinten csak az 1870-es és 1880-as években lett botrányos és elítélt a poligámia. Akkor hoztak olyan törvényeket, amelyek szerint amerikai állampolgár nem lehet az, aki többnejű.²⁷

A szövetségi állam tehát nem értett egyet a mormon poligámiával. Megalázáónak tartották a gyakorlatot a nők számára és meg akarták őket szabadítani belőle. Az 1870-es években kapott egyre nagyobb figyelmet a mormonok többnejűsége, ezzel könnyű volt a mormonok ellen hangolni az amerikai közvéleményt.²⁸ Egyesek szerint a poligámia csak ürügy volt, de a valódi ok, amiért negatív kritikát fogalmaztak meg ellenük, a gazdasági és politikai érdekek ütközése.²⁹ Mormonellenes törvények születtek. Például, akinek több felesége van, az vét az amerikai alkotmány ellen, így nem illeti meg a választójog, sőt akár börtönbüntetést is kaphat. Ezen kívül a nő, aki más nőkkel „osztózik” a férjén, szintén nem szavazhat. Sőt, a gyerekek, akik poligám családba születtek, nem örökölhetnek.³⁰

1882-ben kiadott az Egyesült Államok egy olyan törvényt, amely szerint nem csak a többnejűség bűncselekmény, hanem a több nővel való együttélés is. Háromszáz dollár értékű pénzbírsággal vagy hat hónapos szabadságvesztéssel büntethetik érte a férfiakat. Ezen kívül megtiltották a poligám házasságban élő nők számára, hogy szavazzanak.³¹

²² Uo. 36-37.

²³ Zala 85.

²⁴ Daynes 118.

²⁵ Többes házasság Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyházában címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

²⁶ Uo.

²⁷ Zala 86.

²⁸ Uo. 156-157.

²⁹ Uo. 158-159.

³⁰ Uo. 180.

³¹ Daynes 48.

1887-ben a szövetségi állam kongresszusa elfogadta az Edmunds-Tucker paktumot, amely egy olyan törvény, ami a mormon poligámiát akarta megszüntetni. Ebben kijelentették, hogy nem kell jogilag több nővel házasságban élnie egy férfinak, mert már tiltották a „törvénytelen együttélést” is, amit könnyebben lehetett bizonyítani, mint a házasságot. Ezen kívül az állam lefoglalta az 50 ezer dollár értéket meghaladó mormon egyházi vagyont, aki pedig ellenkezett a hívek közül, attól elvették a szavazati jogát is. Az akkori mormon elnök, Wilford Woodruff nem látott más megoldást, mint kiadni 1890. szeptember 25-én egy nyilatkozatot, amelyet egy általános konferencián tárt az egyház tagjai elé. Ez egy pár hónapon belül megtiltotta a többnejűség gyakorlatát.³² A nyilatkozat a Tan és a szövetségek című mormon szentírat utolsó oldalain található meg, mint az 1. Hivatalos nyilatkozat, amely Kiáltványként vagy Manifesztumként is ismert. A Kiáltvány hivatalosan bejelentette, hogy nem kötnek többé többnejű házasságokat a mormonok.³³ Hitük szerint Woodruff elnök egy Istentől kapott látomást és kinyilatkoztatást követően adta ki a Kiáltványt.³⁴ Ezzel kifejezte, hogy az egyház aláveti magát a törvényeknek, ezért lemondanak a poligámia gyakorlatáról.³⁵

Fontos megjegyezni, hogy a Manifesztum sem vetett véget 1890-ben a többnejűségben való hitnek és a gyakorlatának. Voltak olyanok, akik 1890. után is az egyházon belül éltek poligámiában.³⁶ A Manifesztum nem szólt arról, hogy mit tegyenek a már meglévő többnejű családok. Voltak olyan házaspárok, akik saját maguk kezdeményezték a különválást vagy a házasság felbontását. Más férjek onnantól fogva csak az egyik feleségükkel éltek együtt, de továbbra is eltartották a többieket is.³⁷ A tiltás gyakorlatban nehezen volt megvalósítható, hiszen nem volt egyértelmű, hogy mi lesz a többi feleséggel és a tőlük született gyermekekkel, akik mind anyagilag függtek a családfőtől.³⁸ 1890 és 1904 között Mexikóban és Kanadában továbbra is kötöttek ilyen házasságokat egyes egyházi vezetők jóváhagyásával, de az Amerikai Egyesült Államok területén már csak kivételes esetekben.

Az 1904. április 6-ai általános konferencián Joseph F. Smith elnök kiadott egy erőteljes közleményt, amely Második Manifesztum néven ismert, és amely az egyházból történő kizárással való büntethetőséget helyezte kilátásba az azt követően megkötött poligám házasságok esetén. Az egyház többé nem volt felhatalmazva arra, hogy többnejű házasságokat

³² Rácsok, Szathmáry 26.

³³ 1. Hivatalos nyilatkozat címszó. In: Kalauz a szentírásokhoz.

³⁴ Kiáltvány címszó. In: Kalauz a szentírásokhoz.

³⁵ Daynes 50.

³⁶ Uo. 186-187.

³⁷ A Manifesztum és a többes házasság véget érése címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

³⁸ Rácsok, Szathmáry 26.

kössön.³⁹ Az Első Manifesztum csak tudatta, hogy nem szükséges poligám házasságra lépni már és az egyház már nem támogatja azt, de a Második Manifesztum egyenesen tiltotta a többnejű házasságot.⁴⁰ Ezután egyre titkosabb lett ez a gyakorlat. Emiatt a szigorú tiltás miatt alakulhattak ki a mormon fundamentalista poligám szekták. Ma nem ismert pontosan a Utah-ban élő többnejűek száma, mert illegális, de becslések szerint harmincezer és százezer között lehet a számuk.⁴¹ Meg kell jegyeznünk, hogy Joseph Smith elképzelése az örök házasságról többnejűséggel járt.⁴² A mormon egyház a hivatalos nyomás hatására abbahagyta a többnejű házasságkötést. Azonban soha nem mondtak le az örök poligámia tanáról, miszerint az ég legmagasabb szintjein a férfiaknak több nővel kell házasodniuk. Az örök poligám házasságokban, a férfi több nővel lenne összepecsételve.⁴³

Jellemzői

A többnejű házasság gyakorlásának időszakában a mormonok különbséget tettek az időre és örökkévalóságra, valamint a csak az örökkévalóságra szóló pecsételések között. Az időre és az örökkévalóságra szóló pecsételések erre az életre vonatkozóan is tartalmaztak kötelezettségeket (nemi kapcsolat is általában). A csak az örökkévalóságra szóló pecsételések által létrejövő kapcsolatok kizárólag a következő életre vonatkoztak.⁴⁴

Úgy hitték, hogy a poligámia a házasság ideális formája, aki nem hisz benne, az el fog kárhozni. Azonban nem mindenki gyakorolta is, aki hitt benne.⁴⁵ Van olyan elmélet, amely szerint Jézust a többnejűsége miatt üldözték és feszítették keresztre. Eszerint a tanítványai is hittek a többnejűségben, tehát tulajdonképpen mormonok voltak.⁴⁶ Úgy gondolták, hogy a monogámia elősegíti a prostitúciót, ezért erkölcsösebbnek tartották a mormonok a saját rendszerüket.⁴⁷ Vallásilag azért kell sok gyermeket nemzeni, mert csak úgy lehetnek ők is megváltottak és megváltók, ha a lélek-gyermekek emberi testbe kerülnek.⁴⁸

Lényeges, hogy többnejű házasságban a mormonok többsége soha nem vett részt, gyakorlatilag csak a vezetés gyakorolta egy rövid ideig. A „többedik” feleség magához vétele

³⁹ Többes házasság Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyházában címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

⁴⁰ A Manifesztum és a többes házasság véget érése címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

⁴¹ Parson 22-23.

⁴² Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 2.

⁴³ Uo. 4.

⁴⁴ Többes házasság Kirtlandben és Nauvoóban címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

⁴⁵ Daynes 74.

⁴⁶ Rácsok, Szathmáry 35.

⁴⁷ Daynes 39.

⁴⁸ Zala 113.

előtt a férfinak meg kellett arról kérdeznie az első feleségét és neki bele kellett egyeznie. Az első időkben a „többedik” feleség még szinte bármilyen okkal elválhatott a férjétől, de a férj csak alapos indokkal. Egyes mormon nők számára a többnejű házasságnak biztos voltak előnyei is. Mondjuk idősebb nők támogatást találhattak benne, meddő nők mégis részt vehettek valamiféle anyaságban, a férj szükségleteit nem egyedül kellett egyetlen feleségnek kielégítenie, a testvér-feleségek (*sister-wives*: egy férfi több felesége, nincs köztük rokoni kapcsolat) gyakran segítették egymást.⁴⁹ Egyesek azt mondták, a többnejűség megszabadította a nőket a magánytól és a monogám, családi élettől, lehetőségeket kínált különféle intim barátságokra, valamint a közös háztartás és gyermekgondozás felelősségére. Ez felszabadította őket egyes házassági kötelezettségek alól is. Így láthatjuk, hogy a mormon rendszernek megvolt a vonzereje egyesek számára.⁵⁰

A poligám férjtől való válás nem jelentette feltétlenül a poligámia elutasítását. A válási törvény számos indokot elfogadott, mint a válás oka. Több nő nyújtott be válási kérelmet, mint férfi ebben az időben. A rendkívül szabad válási törvény következtében sokan léptek poligám házasságba és az újra házasodás is gyakori volt az 1850-es években.⁵¹ Számos nő gazdasági okokból lett poligám feleség. Azok a nők, akiknek az apja korán meghalt vagy megözvegyültek, ők lettek legnagyobb eséllyel „többedik” feleségek. Nagyobb volt a kereslet a poligám feleségekre, mint amennyi nő volt a területen, így nagyon hamar minden nő talált magának férjet.⁵² A házasság gyakorlatilag bárki számára elérhetővé vált, aki vágyott rá, csökkent az egy főre eső vagyoni egyenlőtlenség, ahogy a gazdasági hátrányt szenvedő nők szilárdabb pénzügyi helyzetű családokba házasodtak be. Ezen kívül növekedett az etnikailag vegyes házasságok száma is, ami hozzájárult a bevándorlók sokféle népességének egységbe kovácsolásához.⁵³ A többnejű férfiakkal több feleség szükségleteit ki kellett elégíteni, így muszáj volt, hogy tehetősebbek legyenek, ami magasabb egyházi ranggal is járt. A poligámia nem volt előfeltétele az egyházi hierarchiában történő előrehaladásnak, inkább a rang növekedésével járó felelősségvállalás egyik lépése volt a poligámia.⁵⁴ Hozzá kell tennünk, hogy a többnejűségben élő férfiak kétharmadának egyszerre mindig csak két felesége volt.⁵⁵

⁴⁹ Jorgensen 77-78.

⁵⁰ Rasmussen Dushku 58.

⁵¹ Daynes 143-144.

⁵² Uo. 126-127.

⁵³ Többes házasság Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyházában címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

⁵⁴ Daynes 128.

⁵⁵ Többes házasság Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyházában címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

Az többnejű házasságok fontos eleme volt a felek szabad beleegyezése. Nem kényszerítettek senkit házasságra, sem többnejűsége. Elvileg a nő jogait a szülőknek is tiszteletben kellett tartaniuk, hagyniuk kellett, hogy maga válasszon. A nőknek azért volt joguk választani, mert ők csak egyet választhattak.⁵⁶

Lényeges kérdés volt a „többedik” feleségek és a tőlük született gyermekek öröklése. A külvilág ugyanis törvénytelen gyerekeknek tekintette őket és a feleségek rendszerint a gyerekek egyedüli gyámjaként tűntek fel. A törvény nem ismerte el ezeket a feleségeket feleségként, de így is örökölhettek. Az 1880-as években próbálták szigorítani a feleségek öröklését.⁵⁷

2. Nők helyzete a fundamentalista közösségekben

Az 1890-es nyilatkozat szerint a többnejűség egyértelműen nem fér meg a mormon egyházon belül, de nem mindenki fogadta el a korábbi kinyilatkoztatáshoz képest ezt a fordulatot. Ma is csoportosulnak a hivatalos egyház köré olyan fundamentalista és magukat a mormonok közé sorolók, akik még a Joseph Smith és a Brigham Young által kapott kinyilatkoztatásokat tartják az egyház hivatalos dogmájának, legfőképpen a többnejűség kérdésében. A többnejűséget vallók számát nehéz meghatározni, egyesek szerint nagyjából harminchétezer mormon fundamentalista van az Egyesült Államokban.⁵⁸ Egyes fundamentalista csoportok úgy tartják, hogy legalább három feleséget kell a férfinak elvennie, hogy a „Mennyei Királyságba” jusson. A poligám családok általában együtt élnek és a gyerekeket is közösen nevelik a feleségek.⁵⁹ A patriarchális többnejű családban a spirituális tekintélyt a férj képviseli. A poligám házasság pedig az üdvösség kulcsa.⁶⁰

A *True and Living Church of Jesus Christ of Saints of the Last Days* (TLC) fundamentalista mormon közösség 1998-ban közzétett egy cikket a közösség honlapján, amelyet John Pratt írt. Eszerint a többnejűség egy vallási szükségszerűség volt, egy parancs. A többnejű családok nagy része egy háztartásban lakik. Minden feleségnek saját hálósobája van, a férj sosem alszik egyszerre több feleséggel. A bensőséges dolgokat még a többi feleséggel

⁵⁶ Daynes 61-62.

⁵⁷ Uo. 84-86.

⁵⁸ Rácsok, Szathmáry 62-63.

⁵⁹ Brown

⁶⁰ Jankowiak 167.

sem muszáj megosztani.⁶¹ A szexuális kapcsolat elsődleges célja az utódnemzés. Így a születésszabályozás tilos.⁶²

Az ilyen közösségekben jellemző, hogy egy karizmatikus próféta áll az élén, akinek engedelmeskedni kell a tagoknak. Ezen kívül a nőknek az is feladatuk, hogy a férjüknek engedelmeskedjenek. Fontos megjegyezni, hogy a nőt a férje meghívhatja, hogy csatlakozzon hozzá a „Mennyei Királyságba”, ha a feleség eléggé engedelmes. Látható, hogy a nő üdvössége a férjétől függ.⁶³

A közösség prófétája felelős azért is, hogy a fiatal lányoknak megfelelő férjet találjon. Gyakran megfigyelhető, hogy a lányok engedelmességétől függhet, hogy végül milyen elrendezett házasságba kerülnek.⁶⁴ A vezetőség általában javasol a házasulandó fiatalok mellé egy szerintük megfelelő párt, azonban ez nem mindig parancs, lehet máshogy dönteni. Ezen kívül az apa akarata is erőteljesen befolyásolja a döntést a vallási hatalma miatt, amit a családja felett gyakorol. Először az apától kéri meg a férfi a lány kezét, majd, ha a lány is beleegyezik, akkor elmennek a papi tanácshoz, hogy az is jóváhagyja, ha nincs gond, akkor összeházashozhatnak.⁶⁵ A „többedik” feleség az egész családba házasodik be, nem csak a férjnek van hozzá köze, hanem a többi feleségnek is. Az esküvői szertartáson is ott van a többi feleség, részt is vesznek benne.⁶⁶

A mormon fundamentalista közösségekben nem ritka, hogy a nők szinte egész életét szabályozzák. Az öltözködésük is szigorúan meg van határozva, általában hosszú ruhákat kell viselniük, még nagy melegben is.⁶⁷ A fundamentalista közösség vezetése gyakran nem engedi, hogy a tagok, főleg a fiatal lányok, a szentiratokon kívül mást is olvassanak.⁶⁸

A fundamentalista közösségek tagjai közül sokan jártak egyházi iskolába, ahol az egyház felügyelte a tananyagot. Ezen kívül magán iskolákat hoztak létre csak a közösség gyerekeinek. De volt példa az otthoni tanításra is, amelyet vagy az egyik feleség vagy egy idősebb gyerek végzett, akiknek nem volt ehhez képzettsége.⁶⁹ Látható, hogy a poligám nők formális oktatásban való részvétele nem volt prioritás, sokkal inkább a feleség és anya szerepre

⁶¹ Daynes 1-2.

⁶² Fagen, Wright 20.

⁶³ Brown

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Jankowiak 170-171.

⁶⁶ Uo. 172.

⁶⁷ Brown

⁶⁸ Parson 73.

⁶⁹ Uo. 30-31.

kellett felkészülniük.⁷⁰ Sokszor a nők az egyháznak dolgoztak és a fizetésüket is a férjük kapta meg, ők maguk nem kaptak pénzt. A nem megfelelő oktatás oda vezetett, hogy a nők a közösségen kívül nem tudták volna ellátni magukat. A házasság előtt az apa irányította a nőket, utána pedig a férj. Ha meghal a férjük, újra kell házasodniuk, mert egyedül nem hozhatnak döntéseket, kell egy férfi, aki irányítja őket.⁷¹

A kívülállók a poligámiában élő nőket gyakran a patriarchális rendszer áldozatainak tekintik. Ez nem feltétlenül tükrözi a mormon fundamentalista nők általános tapasztalatait. Egyes álláspontok szerint a mormon fundamentalista közösségek nő tagjainak helyzetét azért kritizálják sokan, mert egyes nyugati és feminista nézőpontok összekeverik a háztartásbeliséget az elnyomással.⁷² Poligám házasságban élő fundamentalista nők számára van előnye a többnejű házasságnak. Nem egyetlen feleségnek kell kielégítenie a férj szükségleteit. Ezen kívül a háztartási munkákat, az otthon rendben tartását meg tudják osztani egymással. Legalább az egyik nő otthon tud maradni a gyerekekkel, ha a többiek dolgoznak is. Az egyik feleség meddősége esetén, a többiek gyermekei mellett anyák tudnak lenni.⁷³

Fontos megjegyezni, hogy rendkívül nehéz elhagyni egy ilyen közösséget, mivel az azon kívüli világ szinte teljesen ismeretlen az illető számára. Ezen felül még az összes ismerőse is tagja a közösségnek, ami sokszor azt jelenti, hogy meg kell szakítania a kilépőnek a kapcsolatot mindenki vel, akit ismer.⁷⁴ Az FLDS (*Fundamentalist Church of Latter-Day Saints*) közösségben a nők gyakran csak a férjük engedélyével dolgozhattak. A felsőoktatásban való részvétel rendkívül fontos lenne, főként azoknak, akik ilyen gyülekezetből léptek ki, hogy gazdaságilag életképesek legyenek és ne kelljen visszamenniük a közösségbe, mert nem boldogulnak rajta kívül.⁷⁵

Az FLDS közösség az öltözködésében is elkülönült, ezért a kilépett nőknek nehéz volt megtanulniuk, hogyan kell öltözködni a csoporton kívül. Eddig úgy öltöztek, hogy a ruha nyaktól bokáig takarta őket, alatta gyakran farmer nadrágot viseltek, a hosszú hajukat mindig fonva vagy kontyban hordták. Tehát a kilépett nők nem ismerték a nők megjelenésével kapcsolatos társadalmi normákat.⁷⁶ Ezen kívül meg kell tanulniuk, hogyan kommunikáljanak a férfiakkal anélkül, hogy a csoport figyelné őket. A patriarchális társadalomban a férfiak hozzák

⁷⁰ Uo. 86-87.

⁷¹ Uo. 31-32.

⁷² Fagen, Wright 9-11.

⁷³ Fagen, Wright 21-23.

⁷⁴ Brown

⁷⁵ Parson 2.

⁷⁶ Uo. 88.

az összes fontosabb döntést és a végső hatalom a férfi vallási vezető kezében van, ezért a nőknek nem kellett megtanulniuk döntéseket hozni, ami a közösségen kívül problémát jelenthet.⁷⁷

A fundamentalista mormon közösségekből kilépett nők esetében van arra példa, hogy teljesen megszakadt a kapcsolat a csoportban maradt családjával, vagyis az egykori közössége teljesen kiközösítette.⁷⁸ Arra is vannak példák, hogy a kilépő nőnek nem kellett megszakítania a kapcsolatát a családjával és barátaival, akik továbbra is a közösség tagjai.⁷⁹ Olyan is van, amikor a kilépett nőt várja vissza közösség és családja, vagyis bármikor, ha úgy döntene, lenne hova visszamenni.⁸⁰

A fundamentalista mormon csoportok számos alkalommal üldözéssel kerültek szembe. Ennek eredményeként sok poligám elrejtőzött és vagy Utah távolabbi területeire menekült vagy Arizónába és Mexikóba.⁸¹ 2008-ban egy fundamentalista többnejű közösségben történt razzia során letartóztattak poligám férfiakat és csak úgy engedték el őket, ha aláírják, hogy lemondanak a többnejűségről. Azoknak a férfiaknak, akik nem voltak erre hajlandóak, le kellett tölteniük a büntetésüket, de miután kiszabadultak, általában visszatértek a poligámiához.⁸²

3. Házasság és család

Örök házasság

A férfi és nő közötti házasságot a mormon tanok szerint Isten rendelte el. A család, amelyet együtt alkotnak, központi szerepet játszik az isteni üdvtervben. Az emberek, akik megszületnek, mindannyian a Mennyei Szülők (Mennyei Atya és Mennyei Anya) lélekgyermekai. Az örök házasság szertartás lehetővé teszi, hogy a családok az örökkévalóságra „össze legyenek pecsételve”.⁸³ A megpecsételt házasságból született gyerekek is a szüleikhez lesznek pecsételve az örökkévalóságig. Ebből látható az egyház részéről a családi kapcsolatok szakralizálása. Az örök házasság szükséges az istenséggé való felmagasztalódáshoz is.⁸⁴

Még Joseph Smith kezdte el a férjek és feleségek egymáshoz pecsételését, vagyis az örökkévalóságra szóló összeadásukat. Ő vezette be azt a hitelt, hogy a férfiak és a nők egymás

⁷⁷ Uo. 91.

⁷⁸ Uo. 50.

⁷⁹ Uo. 64.

⁸⁰ Uo. 79.

⁸¹ Jankowiak 164.

⁸² Parson 24.

⁸³ A család: Kiáltvány a világhoz.

⁸⁴ Daynes 5.

nélkül nem magasztalódhatnak fel. Ahogy van Mennyei Atya, van Mennyei Anya is.⁸⁵ A házasság elengedhetetlen üdvözítő szertartás volt, és a házasság révén a nők hozzáférhetett a papsághoz is.⁸⁶ A férfi sem érheti el az istenséget anélkül, hogy feleségéhez pecsételnék.⁸⁷ Tehát örök házasságot kell kötniük egymással a Mennyei Atya és Mennyei Anya mintájára. Azok, akik mennyei házasságot kötöttek a celesztialis birodalom legmagasabb részén fognak élni az utolsó ítélet után, úgy gondolják, hogy itt élnek a Mennyi Szülők is. Azért is kell örök házasságot kötniük, hogy gyermekeik a következő életben is velük maradhassanak, és a lélek-gyermekeik lehessenek.⁸⁸

A házasság így az örökkévalóságig érvényes, az egyik fél halála után sem szűnik meg a kötelék, vagyis, ha az özvegy férfi újra házasodik, akkor már két felesége van. Fontos megjegyezni, hogy ha a nő házasodik újra, akkor a második férjhez már nem pecsételhetik hozzá, mert csak egyetlen férfihoz lehet hozzápecsételve az örökkévalóságra. A mennyei házasság fontos része a hitrendszernek.⁸⁹ Az örökkévalóságig való összepecsétélést a válás sem szünteti meg, mivel a válás csak polgári lehet. A mormon válás célja az új házasság ösztönzése lenne, mivel a válás megakadályozza a boldogtalan házasságokat.⁹⁰

Bár elméletileg maguk a fiatalok választanak férjet és feleséget, az egyház azt hangsúlyozza, hogy fontos, hogy ez olyan személy legyen, aki tagja az egyháznak és ő is akarja az örök házasságot. A polgári esküvő után kell örök házasságot kötni a templomban, de a nemi élettel nem kell az örök házasságig várni. Az egyik fél halála után is lehetséges örök házasságot kötni vele a templomban.⁹¹

Család

A mormon szülőknek az egyház által közvetített értékek szerint kell nevelniük a gyermekeket.⁹² Naponta többször imádkoznak, nem kötött szöveggel általában és a gyerekek is már kiskoruktól ehhez vannak szoktatva.⁹³

Az apáknak kell a családjukat irányítaniuk, valamint gondoskodniuk kell a család megfelelő ellátásáról. Az anyák elsősorban a gyermekek gondozásáért felelősek. A kiáltványt,

⁸⁵ Evangéliumi témák esszé.

⁸⁶ Cornwall Madsen 110.

⁸⁷ Farnsworth 167.

⁸⁸ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 62.

⁸⁹ Daynes 4-5.

⁹⁰ Daynes 142.

⁹¹ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 67.

⁹² Csima 97.

⁹³ Uo. 99.

ami erről szól, Gordon B. Hinckley elnök olvasta fel üzenete részeként a Segítőegylet általános gyűlésén, melyet 1995. szeptember 23-án tartottak Salt Lake Cityben, Utah államban.⁹⁴

Fontos megjegyezni, hogy mivel általában az anya marad otthon a gyermekekkel, ezért a mormon hitelvek jó részét tőle hallják először a gyerekek. Ezen kívül szervezett tanítás érdekében a mormon családoknak minden héten, általában hétfőn, tartaniuk kell egy egyház által támogatott programot, amelyet családi estnek neveznek. Célja, hogy a család együtt legyen és közben a gyerekek játékos formában megtanulják és megértsék a mormon evangéliumot. Az apa vezeti általában az estet.⁹⁵ Nem csak azok a családok tartják, akiknek kisgyermekük van, hanem mindenki, aki tagja a közösségnek. Általában nyitó imádsággal kezdődik, utána énekléssel folytatódik, de része a szentiratok felolvasása is. Egy aktív program, amelynek a közös étkezés is fontos eleme. Az egyház segítséget nyújt a programhoz, énekeskönyvekkel a gyerekeknek, tanácsokat adnak a témákkal kapcsolatban, amiről beszélni lehet. Hitoktatásra alkalmasak az estek.⁹⁶ A gyerekeknek a szüleik tanítják meg a mormon evangéliumot, többek között a családi esteken.⁹⁷

4. Nők az oktatásban és a munkaerőpiacon

Ebben az alfejezetben arra keresem a választ, hogy a mormon nőket mennyire támogatja az egyház abban, hogy magasabb szintű oktatásban részesüljenek.

Az egyház korai időszakából fennmaradtak bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy Joseph Smith felesége, Emma magyarázhatta a mormon szentiratokat, Smith egyik írónka is volt és írhatott himnuszokat az egyháznak. Smith kifejezte, hogy bátorítja a nőket a tanulásra.⁹⁸ A mormon nőket a hivatalos oktatás megszerzésére is ösztönözték, még olyan tudományterületekből is, mint az orvostudomány, amelyből az amerikai nők hagyományosan ki voltak zárva. A mormon főiskolák jelentős hányadban vették fel a nőket és a század fordulóján, nagy számú utahi mormon nő folytatott tudományos karriert.⁹⁹

Eszerint célja az egyháznak, hogy minél több fiatal megfelelően iskolázott legyen, a középiskola után lehetőleg tanuljanak tovább, hogy minél jobb helyük legyen a

⁹⁴ A család: Kiáltvány a világhoz.

⁹⁵ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 102.

⁹⁶ Csima 102-103.

⁹⁷ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 224.

⁹⁸ Arrington 4.

⁹⁹ Jorgensen 77.

munkaerőpiacon. Ez az álláspont a fiatal nőkre is vonatkozik.¹⁰⁰ Ez azért volt fontos nekik, mert az iskolázottság olyan tudással és készségekkel látja el a nőket, melyek segíthetnek önellátóvá válnunk. Vagyis az iskolázottság felkészíti őket a munkára.¹⁰¹ Abban is segít a nőknek, hogy hatékonyabban tudják tanítani otthon a gyermekeiket, például a mormon szentiratokra és evangéliumra.¹⁰²

A mormon társadalomban ennek ellenére van egyfajta nyomás a nőkön ezzel kapcsolatban. Néhány nő amiatt aggódik, hogy ha túl sok oktatásban részesül, azzal azt üzeni Istennek, hogy jobban érdekli őt a karrier, mint a házasság, az anyaság és a család.¹⁰³ Megesik az is, hogy egy nőt, amiért inkább tanulni vagy dolgozni akar, önzőnek, természetellenesnek és világinak bélyegeznek meg. Emiatt van, aki inkább visszafogja szakmai életét, tanulmányait és karrierjét, hogy kizárólag gyermekei nevelését és a feleség szerepet válassza. Látható, hogy egyes nők a különböző szerepeiket, feladataikat sokszor összeegyeztethetetlennek találják egymással.¹⁰⁴

Úgy tűnik, hogy az egyházban olykor megjelenik az a séma, hogy a karrier és az anyaság ellentétben állnak egymással. Kutatások kimutatták, hogy gyakoribb a mormon nők körében a szabad pályaválasztás, ha nem Utah-ban, az egyház központja közelében élnek.¹⁰⁵ A mormon egyházi vezetés az „ideális”, tradicionális családot képviseli, vagyis egy heteroszexuális házaspárt, ahol a férfi a háztartás vezetője, mint kenyérkereső és egy nő, mint elsődleges gondozója a gyermekeknek. Az anyaságot és a karriert így versengő dolgokként jelenítik meg. Azt közvetítik, hogy az anyaság fontosabb, mint a karrier, ezzel az anyaság és a karrier közötti feszültséget erősítik. Ez korlátozhatja a nők lehetőségeit arra, hogy karriert folytassanak, és gazdasági és társadalmi hatalmat szerezzenek.¹⁰⁶

Azt meg kell jegyeznünk, hogy a hivatalos egyházi álláspont szerint a férj kötelessége az, hogy eltartsa a családját. Néha azonban nem képes rá. Ezért támogatja az egyházi vezetés, hogy a nők is készüljenek fel a család eltartására. Van arra is példa, amikor a nőnek egyedül kell eltartani a családját, mert a férje vagy apja vagy már nem él, vagy olyan beteg, hogy nem képes dolgozni. Célszerű, hogy legyen a nőnek is valamilyen képzettsége, amivel pénzt kereshet és eltarthatja a családját. Fontos azonban megjegyezni, hogy az egyház vezetősége azt

¹⁰⁰ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (B. rész) 270.

¹⁰¹ Jöjj, kövess engem! Fiatal nők. 294.

¹⁰² Uo. 297.

¹⁰³ Dew 19.

¹⁰⁴ May 49-50.

¹⁰⁵ Leamaster, Subramaniam 776-777.

¹⁰⁶ Uo. 778.

javasolja, hogy csak akkor dolgozzon a nő is, ha máshogy nem lehet megoldani, hogy a család kijöjjön a férj keresetéből. Nem szabad az otthoni feladatait sem elhanyagolnia a nőnek, még ha dolgozik is házon kívül. Ezen kívül azt javasolják, hogy a nők feltétlenül olyan szakmát tanuljanak meg, amit otthon is végezhetnek, és így munka mellett is a gyermekeikkel maradhatnak.¹⁰⁷ Általában két kézi, „női munkákat” javasolja az egyház, például a varrást.¹⁰⁸

5. Otthon maradó nők

A családok intézményének látszólagos szétesése, ami a nyugati világra mostanában eléggé jellemző, motivál egyes egyházi vezetőket arra, hogy ragaszkodjanak a nők kizárólagos otthon létehez. Úgy gondolják egyesek, hogy a családi struktúrák lazulásához hozzájárul az, hogy egyre több nő dolgozik az otthonán kívül. Hozzá kell tennünk, hogy nem igazolt, hogy ezek között ok-okozati összefüggés lenne.¹⁰⁹

Ennek ellenére az egyház hivatalos álláspontja szerint a nők helye otthon van, amennyiben ez lehetséges és megfelelő körülmények között meg tudnak élni csak a férj fizetéséből.¹¹⁰ Annál is inkább, mivel az anyáknak az is a feladatuk, hogy tanítsák gyermekeiket, többek között a hitelvekre is. Már kisgyermek koruktól elkezdik a szülők a gyermekek tanítását a mormon evangéliumra. Az anyák az egyház álláspontja szerint elsősorban gyermekeik gondozásáért felelősek.¹¹¹ Ezért ideális, ha az anyák otthon tudnak maradni a gyerekekkel, mert folyamatosan figyelhetnek rájuk és nevelhetik őket. Így, ha pénzügyileg megoldható, jobb, ha az anyák nem dolgoznak az otthonon kívül. Az egyedülálló gyermekes nők számos alkalommal különleges segítséget kapnak az egyházi vezetőktől.¹¹² Az anyáknak ezen kívül fontos feladatuk, hogy otthonukat tisztán és rendben tartsák.¹¹³

6. Meddő nők

Számos meddő nő magát hibáztatja azért, mert nem képes gyermeket szülni. Az egyházban annyira fontos, hogy a nők szüljenek, hogy ez azt eredményezheti, hogy a szaporodásra képtelen nőket nem ismerik el, nem tisztelik. Megkérdőjeleződhet az is, hogy

¹⁰⁷ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 183-184.

¹⁰⁸ Uo. 186.

¹⁰⁹ May 51.

¹¹⁰ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 89.

¹¹¹ Jöjj, kövess engem! Fiatal nők. 196.

¹¹² Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 92.

¹¹³ Uo. 129.

egyáltalán nő-e az, aki nem lehet anya.¹¹⁴ Egyes vélemények szerint a nők lehetnének más szerepükben is kitüntetettek a vallási közösségben, nem csak az anyaságban. Nem kellene az anyaszerepet túlhangsúlyozni. Az is segítene, a meddő nők helyzetén, ha pappá szentelés útján hozzáférést kapnának több hivatalhoz, így nem az anyaság lenne az egyetlen életút, ami lehetséges számukra.¹¹⁵

A depresszió gyakori probléma a nyugati társadalmakban. A nők kétszer nagyobb valószínűséggel szenvednek depresszióban, mint a férfiak. Egyesek úgy gondolták, hogy a mormon nők különösen hajlamosak a depresszióra, az egyházból eredő elvárások miatt.¹¹⁶ Kutatást végeztek, hogy kiderítsék valóban hajlamosabbak-e a mormon nők a depresszióra. A vizsgálatok alapján kiderült, hogy a mormon nők alapvetően ugyanakkora kockázatnak vannak kitéve a depresszió tekintetében. Vagyis nem több a depresszióban szenvedő nő az egyházon belül, mint azon kívül.¹¹⁷

Az egyház hivatalosan úgy nyilatkozik, hogy azok a nők, akik önhibájukon kívül nem gyakorolhatják az anyaságot, helyettesíthetik azt. Szívükben ők is anyák, még ha tettekben nem is lehetnek azok. Úgy hiszik, hogy csak az Isten által ismert okok miatt egyes nőknek várniuk kell a gyermekvállalásra. Néhányuknak más utakat kell találnia az anyasághoz, azok által, akik ugyan nem a gyermekeik, de akiket szeretni és vezetni, ápolni és mentorálni kell. Más szóval, az anyaság lelki jutalma és felelőssége minden nő számára elérhető.¹¹⁸ Úgy hiszik, hogy amelyik nőnek ebben az életben nem lehet gyermeke, annak, ha hű marad a mormon hitelvekhez, akkor a következő életében lesz gyermeke.¹¹⁹

Ezekon kívül fontos kitérnünk rá, hogy az egyház úgy gondolja, hogy a Sátán meg akarja tévesztetni a nőket, ezért megpróbálja a gonosz tetteket elfogadhatónak feltüntetni. Olyanokat, mint az abortusz, születésszabályozás, szexuális erkölcstelenség, házasság előtti nemi élet és együttélés, válás, kábítószeres, pornográfia, homoszexualitás vagy az a gondolat, hogy a nőknek nem az anyaság és a feleség szerep az elsődleges.¹²⁰ Úgy hiszik, hogy az egyházi vezetőkre kell hallgatni annak érdekében, hogy ezeket a cselekedeteket elkerüljék. Az abortuszt

¹¹⁴ Ostler 177.

¹¹⁵ Uo. 178.

¹¹⁶ Bluhm, Spendlove, Wayne West 150.

¹¹⁷ Uo. 152.

¹¹⁸ Dew 392-393.

¹¹⁹ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 92.

¹²⁰ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (B. rész) 110.

különösen felháborító és gonosz tettetnek tekintik. Azokat a tagokat, akik abortuszhoz folyamodnak, az egyház fegyelmi bizottsága elé állítják.¹²¹

Látható tehát, hogy az egyház egyfajta konzervatív, tradicionális családi struktúrát igyekszik képviselni és elvárja, hogy a hívek ehhez tartsák magukat. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy sem a vezetők álláspontja nem egységes a nőkkel kapcsolatos kérdésekben, sem az nem mindegy, hogy melyik területen élő mormon közösséget vizsgáljuk. Utah környékén, az egyház központjában, tűnik a legszigorúbbnak az egyház vezetősége. Ezen kívül láthattuk, hogy a fundamentalista közösségekben sokkal jobban szabályozott a nők élete és szerepei, mint a hagyományos egyházban.

¹²¹ Uo. 111.

III. NŐK HELYZETE A MORMON EGYHÁZBAN

Ebben a fejezetben arra a kérdésre keresem a választ, hogy a mormon nők kapnak-e szerepet az egyház működésében és vezetésében, és ha igen, akkor milyen szerepet. Ezen kívül megvizsgálom, hogy van-e az egyházban saját szervezetük a nőtagoknak, és ha igen, akkor annak mi a feladata és hogyan jött létre.

1. Nők és a papság

A mormon papság hierarchikusan szervezett, széles körű felhatalmazással rendelkezik. A papság a mormon evangélium továbbadásának egyik központi pillére. Az egyháztagok megszervezése is a papságon keresztül történik. Egy kis, jól képzett elit helyett a mormonoknál a papság gyakorlatilag minden aktív férfi egyháztagot magában foglal, így minden férfi a maga és családja papjává válik. A nők számára viszont itt még élesebben rajzolódik ki a hátrányos megkülönböztetés.¹²² A papságot ugyanis csak a mormon egyház arra érdemes férfi tagjai kaphatják meg.¹²³ Az egyház álláspontja szerint a Mennyei Atya a férfiaknak és a nőknek különböző feladatokat adott. A férfiaknak azt adta, hogy irányítsák az egyházát és családjukat. A nőknek pedig, hogy világra hozzanak minél több lélek-gyermekeket, tanítsák őket, és támogassák a férfiakat az egyház és családjuk irányításában. Hisznek benne, hogy a Mennyei Atya ezeket a feladatokat annyira fontosnak tartotta, hogy a nőknek nem adott más nagy feladatot, ezért nem bízta meg a nőket azzal, hogy vezető szerepet töltsenek be az egyházban, és papi hatalommal rendelkezzenek.¹²⁴ Abban hisznek tehát, hogy a nők elsődleges feladata a gyermekszülés, és a gyerekek nevelése, a gyermekszülést szent feladatnak tekintik.¹²⁵ Az a tény, hogy papi hivatalba csak férfiakat szentelnek fel, kérdéseket vetett fel a nők egyházi helyzetével kapcsolatban.¹²⁶ A mormonok kizárólag férfiakból álló papsága egyes vélemények szerint gátolhatja a nemek közötti egyenlőséget.¹²⁷ A nők másodlagos státusza a mormon kultúrában lényegesen származtatott a kizárólagos férfi papság létéből.¹²⁸

¹²² May 48-49.

¹²³ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 72.

¹²⁴ Uo. 85.

¹²⁵ Uo. 89.

¹²⁶ Evangéliumi témák esszék.

¹²⁷ Jorgensen 75.

¹²⁸ Uo. 76.

Felmerül a kérdés, hogy mi okozhatja a nők alárendelt szerepét az egyházban. Egyes vélemények szerint, ennek a hierarchikus rendnek az igazi gyökere, a mormon felfogás a férfi és a nő végső sorsáról. Mivel Isten, az Atya férfi, csak a férfiak lehetnek olyanok, mint Isten. Tehát a mennyországról alkotott elképzelésük szerint, mivel ott is a férfiak lesznek a vezetők, ezért nem engedik a nőknek, hogy a földön az egyházi hierarchia magasabb pozíciójába kerüljenek. Eközben a női vezetők hiánya visszahat arra, hogyan látják a mennyországi rendet, ezért is tekintik ott továbbra is alacsonyabb státuszúnak a nőket.¹²⁹

Margaret Merill Toscano mormon feminista szerint a nők is kaptak papi felhatalmazást. A feministák történelmi bizonyítékokat és teológiai érveket keresnek erre.¹³⁰ Toscano szerint az egyenlőtlenség orvoslásának egyik módja az, hogy elismerjék a nők papságát és bevonják őket az egyház hierarchiájába. Ehhez nem kell feladni a mormon hagyományokat, sem új kinyilatkoztatásra nincs szükség. Szerinte rengeteg bizonyíték található a mormon szövegekben annak bizonyítására, hogy a nők rendelkeznek a papság jogaival és hatalmával.¹³¹ Sok nő diszkrét módon használja is a papságát, például áldásokat ad és egyéb lelki ajándékokat használ. Ennek nagy része azonban tudatos felismerés nélkül történik a nők részéről, nem is veszik észre, hogy papi hatalmat gyakorolnak. Számos mormon nő pedig azért nem használja a papságát, mert nem is tudja, hogy rendelkezik vele.¹³² Következésképpen sok nő nem fejleszti saját spiritualitását, mert úgy gondolja, hogy szüksége van hozzá egy férfi papra, hogy közbenjárjon közte és Isten között. Bár nincsenek történelmi bizonyítékok arra, hogy nőket szenteltek volna fel egyházi hivatalokba, vannak kijelentések, amelyek egyenlőségjelet tesznek a segítőegyleti hivatalok és a papsági hivatalok között.¹³³ Ezen kívül sok nő úgy érzi, hogy nem akar a férfiak által ennyire meghatározott papi felhatalmazást.¹³⁴

Úgy gondolják, hogy Joseph Smith a papság mintájára szervezte meg az egyház nőtagjait. Ezt követően létrehozta a Segítőegyletet, kijelentve, hogy az egyház csak úgy lehet teljesen megszervezett, ha a nők közössége is megalakult.¹³⁵ Egy feljegyzés szerint 1842 áprilisában Joseph Smith a Segítőegylet egyik találkozásán azt mondta, hogy a „papság kulcsait” megkapnák a Segítőegylet tagjai és az egyház is.¹³⁶ Emma Smith, Joseph Smith

¹²⁹ Hansen 301.

¹³⁰ Merill Toscano 1994, 219.

¹³¹ Uo. 222.

¹³² Uo. 222-223.

¹³³ Uo. 223.

¹³⁴ Uo. 224.

¹³⁵ Dew 53.

¹³⁶ F. Ehat, W. Cook (szerk.) 105.

felesége magyarázhatta a Szentírást, mert kiválasztott nőnek tekintették.¹³⁷ A kutatók Eliza R. Snow-val, a Segítőegylet második elnökével kapcsolatban is találtak olyan utalásokat a forrásokban, ahol, mint „papnő” vagy „prófétanő” jelent meg. Joseph Smith a segítőegyleti első nyilatkozataiban, a jelek szerint megígérte a nőknek a papságot.¹³⁸ Ezen kívül az egyház korai éveiben a mormon nők tevékenyen részt vettek az új vallási közösségben. A konferenciákon nekik is volt szavazati joguk az egyház ügyeivel kapcsolatban. Ők díszítették a templomot, a férfiakkal együtt gyakorolták vallásukat a gyűléseken és a kórusokban. Megosztották az evangéliumot a rokonaikkal és ismerőseikkel, találkozókat szerveztek az otthonaikban, valamint a magánéletükben és nyilvánosan is gyakorolták lelki ajándékaikat. Ugyanakkor a férfiak prédikáltak inkább nyilvánosan és az egyházat is főleg ők vezették.¹³⁹

A nőknek gyakran azt mondják, hogy „férjeik papnői” lesznek. A „papnő” kifejezés megmagyarázatlan marad a főáramú mormonizmusban.¹⁴⁰ A papnő kifejezést következetesen azokra a nőkre is alkalmazták, akik templomi szolgálatot végeztek.¹⁴¹ Gyakran mondják, hogy papnők lesznek és papságot kapnak, de a papságuk a férjeiké, nem Istené. Nő általában nem lehet papnő a halandó életben, mert a női hatalom közvetlenül a „férjisten” jövőbeli felmagasztalása révén jön el. A halandó életben a férj még nem istenült meg, tehát a feleség még nem papnő.¹⁴² Amikor a férj felmagasztalódik istenné, mint a Mennyei Atya, a feleség a férjen keresztül istenül meg. Látható, hogy a nő a férjétől függ ebben a modellben. Eszerint a nő ereje nem Istentől származik, hanem a „férjisten” megistenüléséből. Ha felmagasztalódott a férj, akkor a feleség „örökli” a papságát. Úgy látszik, hogy a férfi az, akinek közvetlen hozzáférése van az isteni hatalomhoz, a nő pedig a „férjisten” hatalmához (papságához) fér majd hozzá. Az egyházi vezetők véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy a nő istennő lesz-e a felmagasztalódás után. Van olyan elmélet, mely szerint a nők papság helyett az anyaságot kapták, de az életteremtéshez szükség van egy apára is. Eszerint a női üdvösség alapja az anyaság és a feleség szerep lenne.¹⁴³

Tehát a nők kizárását a papságból gyakran úgy magyarázzák, hogy a nőké az anyaság, a férfiaké a papság. Az anyaság olyan fontos a mormon nők számára, hogy gyakran összehasonlítják a férfi pappá szentelésével. Ahogy John A. Widtsoe apostol 1954-ben a

¹³⁷ Uo. 190.

¹³⁸ Thatcher Ulrich 2010, 55-56.

¹³⁹ Evangéliumi témák esszék.

¹⁴⁰ Hammond 282.

¹⁴¹ Cornwall Madsen 109.

¹⁴² Hammond 283.

¹⁴³ The Mormon Priestess (The Short Version). In: Feminist Mormon Housewives blog.

Priesthood and Church Government című könyvének átdolgozott kiadásában érvelt, az Atyaisten papi hatalmat adott a férfiaknak felszentelésen keresztül és a nőknek anyaságot adott, ezek egyformán fontosak, az anyaság a papság örök része.¹⁴⁴ A mormon hit szerint ez az egyik legfontosabb feladat az anyaság, mert az anya segít felnőni és felmagasztalódni Isten lélekgyermekének.¹⁴⁵ Az anyaság eszerint isteni és örök természetű, valamint a nő természetének lényege.¹⁴⁶ Érdekes, hogy az anyaságot nem az Anyaisten adta a nőknek, hanem azt is az Atya. Widtsoe szerint a nők eredendően vágnak az anyaságra. Ez a feltételezés kizárja az olyan nők tapasztalatait és véleményét, akik nem vágnak az anyaságra vagy akár a házasságra. A kritikusok szerint azok a nők, akik felszentelésre vágnak, megkockáztatják, hogy megkerülik az anyaság felelősségét, és elhanyagolják gyermekeiket.¹⁴⁷ Ebben az a különös, hogy a férfiak pappá szentelhetők anélkül, hogy ezzel kibújnának az apai felelősségük alól vagy anélkül, hogy azzal vádolnák őket, hogy elhanyagolják a gyermekeiket. Láthatóan kettős mérce van a kérdésben. Számos vélemény szerint, ha egy nő nem vágyik az anyaságra, mint elsődleges módja annak, hogy az istenség mintáját kövesse, kereshetne másik lehetőséget a papságba lépéssel. Hatalmának és szolgálatának eszerint nem kellene az anyaságra vagy a házasságra korlátozódnia. Ez kiszélesítené a nők által betölthető tisztségek körét.¹⁴⁸

Az 1970-es és 1980-as években az egyházi vezetők egyre nagyobb hangsúlyt fektettek az anyaságra, mint a nők legmeghatározóbb lelki felelősségére. Sonja Farnsworth feminista mormon író nő esszéjében amellet érvel, hogy az anyaság felmagasztalása a mormon retorikában nem a mormon tanokban vagy a szentiratokban gyökerezett. Egyesek mégis egyre gyakrabban azonosították az anyaság és a papság szerepét, de eközben ott van az apaság is, ami az anyasághoz kapcsolódna. A feminista nézőpont szerint az anyaság és a papság különböző kategóriák. Az egyház válasza az volt, hogy az anyaság és a papság egyenértékű, mert céljában és funkciójában egyaránt isteni. Ezeket nevezi az egyház a férfiak és nők kiegészítő felelősségeinek. A „kiegészítő” szó használata azonban zavaró lehet, mivel az anyaság természetes kiegészítője nem a papság, hanem az apaság lenne, de akkor a papság természetes kiegészítése a papnő kellene, hogy legyen.¹⁴⁹ A kutatók sok bizonyítékot találtak arra, hogy Joseph Smith a nőket papnőnek tekintette. Dokumentált részvételük volt a prófétaálásban, a

¹⁴⁴ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 25.

¹⁴⁵ Dew 373.

¹⁴⁶ Uo. 381.

¹⁴⁷ Ostler 175.

¹⁴⁸ Uo. 176.

¹⁴⁹ Farnsworth 165-166.

gyógyításban és a betegek megáldásának szertartásaiban.¹⁵⁰ Azonban egyre inkább elterjedt az a nézet, hogy a nők csak férjükön keresztül viselik a papságot, a férfiak viszont a nőktől függetlenül is.¹⁵¹

A papságot a szentiratokban a patriarchális rendhez kapcsolták, amely apáról fiúra száll.¹⁵² Egyes mormon nők azonban megfogalmazták a matriarchális papság gondolatát. Ezt a matriarchális papi láncolatot visszavezetik egészen a nők archetípusáig, Éváig. Úgy gondolják, hogy a papságukat nem felszentelés útján kapják, hanem azzal születnek. Tágabb értelemben ez a felhatalmazás a Mennyei Anyától is származik. Ezt a matriarchális papságot Éva Rendjének (Order of Eve) is nevezik.¹⁵³

Az egyház számos nőtagjában érezhetően van egyfajta elégedetlenség az egyházi vezetéssel szemben, mert nőket nem lehet pappá szentelni. Az elégedetlenség a Mennyei Anya megismerése iránti érdeklődésben is megmutatkozik. Az elmúlt időben megszorodtak a nők felszentelésének témájával foglalkozó könyvek és cikkek.¹⁵⁴ A mai napig kevés lehetőséget kapnak arra, hogy befolyásolják az egyház döntéseit. Sokszor olyan döntéseket is a beleszólásuk nélkül hoznak meg, amelyek nagy hatással vannak rájuk.¹⁵⁵

A mormon feminista mozgalom új mérföldkőhöz érkezett 2013. március 17-én, amikor elindította az „OrdainWomen.org” webhelyet, amelyen keresztül mormonok támogathatják a nők pappá szentelésének ügyét. Ezzel a mormon feministák új generációjának erőfeszítései visszahozták a női felszentelést a mormon feminista mozgalom érdeklődési körébe. Az egyház 2014. júniusában kiközösített tagokat, akik támogatták ezt, többek között azt a nőt is, aki létrehozta a honlapot. Sokak szerint azért szükséges a nők felszentelésének lehetőségét megadni, mert a mormon közösségben a férfiak és a nők nem egyenlőek és a felszentelés segítene ezt elérni.¹⁵⁶

Bár az egyházon belül nincs példa a nők általános felszentelésére, korlátozott felhatalmazást ruháznak rá a női templomi dolgozókra, akik bizonyos templomi szertartásokat

¹⁵⁰ Uo. 167-168.

¹⁵¹ King Newell 92.

¹⁵² N. Krakos 101.

¹⁵³ Uo. 103-104.

¹⁵⁴ Hansen 295-296.

¹⁵⁵ Uo. 302.

¹⁵⁶ Kelly 265-266.

hajthatnak végre a nőkért.¹⁵⁷ Mint láttuk, nincs egyetértés a mormon vezetők között abban a kérdésben, hogy melyek a megfelelő szerepek egy nőnek.¹⁵⁸

2. Nők a misszióban és hitoktatásban

Egy fiatal nő misszionálhat, ha akar, de nem kötelező, úgy, mint a férfiaknak.¹⁵⁹ Fontos szerepe volt a mormon nőknek a külföldi misszióban is már a XX. század elején. Ezek a nők legtöbbször jól megtanulták az adott ország nyelvét és szokásait, ahova misszióba készültek.¹⁶⁰ 1920-ban például 1266 amerikai mormon misszionárius volt Norvégiában, köztük 11 nő.¹⁶¹

A szülőknek is fontos feladata, hogy felkészítsék a gyerekeiket a misszióra. Az anyáknak ebben is fontos szerepük van.¹⁶² Úgy gondolják, hogy az egyház minden tagjának felelőssége, hogy segítsen abban, hogy minél többen megtérjenek.¹⁶³

Ezen kívül a nőknek van lehetőségük az egyházban tanítani, prédikálni és kifejteni a tanokat, akár teljes munkaidőben. Egyes nézőpontok szerint, a tanítás és a misszionálás olyan kiváltságok, amik más egyházakban papi felszentelést igényelnek. Az egyházban a tanítás felét nők végzik. Úgy gondolják, hogy ezek a feladatok nem időközben adattak a nőknek ki, hanem már maga Joseph Smith is így szervezte meg az egyházat.¹⁶⁴ Joseph Smith azt várta feleségétől, Emmától is, hogy prédikáljon, tanítson és lelkesítse a híveket, mert szerinte ez az Isten által rábízott feladat. Az egyház minden nő tagjától is azt várja, hogy tanítson és tegyen bizonyosságot.¹⁶⁵

A nők prédikálhatnak és magyarázhatják a szentiratokat a szószerűről. Ezen kívül taníthatnak a szervezetekben más nők, fiatalok és gyermekek számára. Tanítják a mormon evangéliumot a vasárnapi iskolában mindkét nemű és minden korú embernek. Szemináriumokat és hittan órákat tarthatnak tinédzsereknek és fiatal felnőtteknek. Hivatalosan tizenkilenc éves koruktól jogosultak arra, hogy hirdessék a mormon evangéliumot világszerte a hittérítő missziókon.¹⁶⁶

¹⁵⁷ Hansen 304.

¹⁵⁸ May 50.

¹⁵⁹ Dew 18.

¹⁶⁰ Annus, Morris, Östman 150.

¹⁶¹ Uo. 163.

¹⁶² Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 122-124.

¹⁶³ Jöjj, kövess engem! Fiatal nők. 323.

¹⁶⁴ Dew 42-43.

¹⁶⁵ Uo. 52.

¹⁶⁶ Uo. 231-232.

3. Egyházi szervezetek a nők számára

Napjainkban a mormon nők három szervezetet vezetnek az egyházban. Ezek a Női Segítőegylet (Relief Society), a Fiatal Nők (Young Women) és az Elemi (Primary).¹⁶⁷ A nőké a Segítőegylet, amelyet önálló hatáskörrel rendelkező testületként alapítottak, párhuzamosan az egyház férfi papi testületével.¹⁶⁸

1842. március 17 -én volt a Nauvoo-ban a Női Segítőegylet alakuló ülése.¹⁶⁹ Joseph Smith és a mormon nők egy csoportja alapította. Sarah M. Kimball ötlete volt egy női társaság létrehozása Nauvoo-ban, az egylet ennek nyomán jött létre.¹⁷⁰ Smith kinevezte feleségét, Emma Hale Smith-t az egylet első elnökének. A legkorábbi kinyilatkoztatásait csak ő hallotta, úgy hivatkoztak rá, hogy a kiválasztott nőre.¹⁷¹ Úgy hiszik, hogy Smith papi felhatalmazást adott a Segítőegyletben lévő nőknek arra, hogy a női szervezetben a papság mintájára elnököljenek és jelöljék ki a szervezet működtetéséhez szükséges tisztségviselőket. Joseph Smith elmondása szerint, utasításai a Segítőegylet részére azt a célt szolgálták, hogy segítsenek a nőknek felkészülni „a papság kiváltságainak, áldásainak és ajándékainak birtokosaivá válni”.¹⁷²

1842. április 28-án, a Nauvoo-i Női Segítőegylet hatodik ülésén Joseph Smith szintén jelen volt, hogy utasításokat adjon. Ekkor már több, mint kétszáz tagja volt az egyletnek pedig csak pár hete alakult. Ők voltak az első nők az Egyesült Államokban, akik gyakorolták a választójogot, közülük kerültek ki az első olyan nők, akik esküdszéki tagok voltak. Joseph Smith tanításaiból és a nőkkel kapcsolatos cselekedeteiből úgy tűnik, hogy a papság női formájának kialakítása volt a célja a szervezet létrehozásával. A jelenlegi tendencia, mint fent láttuk az, hogy a nő „papsága” kizárólag a férjétől függ.¹⁷³

A Női Segítőegylet minden 18 évnél idősebb nő számára nyitva áll. A gyűléseken a nők leckéket vesznek a mormon evangéliumból, gyermeknevelésből, az otthonról, a családról.¹⁷⁴ Már minden adminisztratív és tanári tisztséget betölthetnek a Segítőegyletben, amely mára a

¹⁶⁷ Evangéliumi témák esszék.

¹⁶⁸ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 11.

¹⁶⁹ Dew 235-236.

¹⁷⁰ Arrington 12.

¹⁷¹ Uo. 3-4.

¹⁷² Evangéliumi témák esszék.

¹⁷³ Jorgensen 78-79.

¹⁷⁴ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 110.

világ egyik legrégebbi, legnagyobb és legbefolyásosabb női szervezete, több mint 6,5 millió tagot számlálva mintegy 185 országban.¹⁷⁵

A Fiatal Nők szervezet vezetői nők, akik minden adminisztratív és tanári tisztséget betöltenek, tizenkét és tizenhét éves kor közötti lányokat tanítanak és felügyelik tevékenységeiket.¹⁷⁶ A tizenkét és tizenhét év közötti lányok számára jött létre. Célja, hogy a fiatal lányok összegyűljenek és együtt tanulják a mormon evangéliumot.¹⁷⁷ A lányok tizenkét éves korukban kapnak az egyházban feladatokat, amikor belépnek ebbe a szervezetbe.¹⁷⁸

Nők vezetik és végzik legtöbb tanítási feladatot az Elemiben, amely vasárnapi oktatást biztosít a három és tizenegy éves kor közötti gyermekeknek. A szervezet a szülőktől kapott vallási tanításokat egészíti ki. És ezeken a szervezeti szerepeken túl gyakran az evangélium tanításának és a humanitárius tevékenységnek is meghatározó szereplői. Egyes nézetek szerint mindent egybevetve körülbelül annyi tisztséget töltenek be a mormon gyülekezetekben, mint a férfiak.¹⁷⁹ Láthatjuk tehát, hogy a nők tevékenysége nélkülözhetetlen a férfi papi feladatok elvégzéséhez. Segítik a rászorulókat, jótékonykodnak, tanítják az evangéliumot és misszionálnak.¹⁸⁰ Sheri L. Dew mormon író szerint azzal az általános hiedelemmel szemben, hogy nem vehetnek részt az egyház munkájában, nagyon is vannak aktívan résztvevő nők a közösségben.¹⁸¹

Összefoglalva a nők bizonyos szempontból hátrányos megkülönböztetésben részesülnek a mormon egyházban, mert nem kapnak lehetőséget arra, hogy papi felhatalmazásban részesüljenek. Ugyanakkor azt nem lehet mondani, hogy teljesen ki lennének zárva az egyház munkájából és tevékenységeiből, mert vannak olyan pozíciók, amelyeket nők is betölthetnek. Például a gyerekek és az újonnan megtértek hitoktatásában és a karitatív tevékenységekben talán nagyobb szerepük is van, mint a férfiaknak. Azonban fontos kiemelni, hogy az egyház vezetése gyakorlatilag teljesen a férfi papság kezében van.

¹⁷⁵ Dew 232.

¹⁷⁶ Uo.

¹⁷⁷ Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára. (A. rész) 110.

¹⁷⁸ Dew 233.

¹⁷⁹ Uo. 232-233.

¹⁸⁰ Jöjj, kövess engem! Fiatal nők. 145.

¹⁸¹ Dew 228.

IV. MORMON FEMINIZMUS

Kutatásom megkezdése előtt nem tudtam a mormon feminizmus létezéséről sem. Úgy gondolhatnánk, hogy a mormon hittel, tanításokkal és hierarchiával összeegyeztethetetlen a feminizmus, hiszen szinte a teljes vezetés a férfiakból álló papságra épül és alapvetően egy rendkívül patriarchális vallási közösségnek szoktuk tekinteni. Ebben a fejezetben bemutatom a mormon feminizmus történetét, tevékenységét és szervezeteit. Felvázolom a szempontokat, melyek szerint összeegyeztethetők a mormonizmus hitelvei a feminizmussal talán jobban, mint számos más vallási közösségben. Ezen kívül betekintést nyújtok, hogy a tanok közül, melyek azok, amelyek fontos szerepet játszottak a feminizmus kialakulásában.

Feminista, aki hisz a nemek közötti egyenlőségben, elismeri a diszkriminációt a nők ellen, és hajlandó dolgozni azok leküzdéséért. A mormon feminista pedig, aki úgy véli, hogy a feminista alapelvek nem csak Jézus Krisztus evangéliumával egyeztethetők össze, hanem az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza tanaival és elveivel is.¹⁸²

1. A mormon feminizmus története

Ebben az alfejezetben bemutatom a kortárs mormon feminizmus létrejöttének jelentősebb mozzanatait, kiadványaikat és szervezeteiket, a mozgalom néhány fontosabb alakját is kiemelve. A modern mormon feminizmus kezdetét nagyjából 1970. júniusára tehetjük, amikor a nők egy csoportja Laurel Thatcher Ulrich bostoni otthonában találkozott, hogy hétköznapi reggelente tudatformáló csoport gyűlést tartsanak. A csoport többek között olyan kérdéseket vitatott meg, mint a születésszabályozás vagy a nők szerepe az egyházi vezetésben és igazgatásban.¹⁸³ Fontos megjegyezni, hogy ők nem passzív befogadói voltak a feminizmusnak, hanem gyakorlatilag maguk hozták létre az alapelveit.¹⁸⁴ Céljuk többek között az volt, hogy egyenlő lehetőségeik legyenek a férfiakkal. Ez magába foglalta azt, hogy a vezetésbe kapjanak nagyobb beleszólást és idővel a pappá szentelés lehetőségét is szeretnék volna megkapni. A feminizmust a mormonizmuson belül képzelték el és a kettőt összeegyeztethetőnek tartották. Ez a csoport készített 1971-ben egy újság számot, a

¹⁸² Thatcher Ulrich. „The Pink Dialogue and Beyond” 113.

¹⁸³ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 10.

¹⁸⁴ Thatcher Ulrich 2010, 45.

Dialogue: A Journal of Mormon Thought-ot, amely esszéket tartalmazott a mormon nők történetéről és kortárs életéről.¹⁸⁵

A bostoni mormon feministák ezután új kiadványon kezdtek el dolgozni. Ugyanis át akarták alakítani az előadásokat, amelyeket egy mormon nőtörténeti tanfolyamra készítettek, esszégyűjteménnyé. Az egyház támogatta a törekvést Leonard Arrington történésszel az élén. Az esszégyűjteményt, melynek címe *Mormon Sisters: Women in Early Utah*, tizenkét női szerzőből álló csoport készítette. Egyes férfi tudósok negatív kritikát fogalmaztak meg vele kapcsolatban, mondván, nincs a leírtakban semmi új, a kiadók egy része ezért elutasította a kötet kiadását, de a szerzők így is megjelentették.¹⁸⁶

Nagyjából ugyanabban a történelmi pillanatban, amikor a bostoni feministák megszervezték a saját gyűléseiket, a nők egy másik csoportja ebédidőben szintén gyűléseket hívott össze a Temple téren, Salt Lake City belvárosában. Többségük dolgozó anya volt és néhányan pozíciókat töltöttek be az Egyház Történelmi Osztályon (*LDS Church Historical Department*) a mormon történész, Leonard Arrington irányítása alatt. A Salt Lake City-ben alakuló csoport neve *Wednesday Lion House* lett. A bostoni feministákhoz hasonló témákról beszéltek. Sokszor foglalkoztak a Mennyei Anyával és általa az istenkép átalakításán dolgoztak, be akarták bizonyítani, hogy a feminizmus összeegyeztethető a mormon tanokkal és arra törekedtek, hogy a mozgalom hatására egyre kisebb legyen az egyenlőtlenség férfiak és nők között. Közben az egyház ellenszenve felerősödött a nőmozgalommal szemben.¹⁸⁷

A *Wednesday Lion House* csoport felfedezte, hogy a korai mormon nők nagyobb hatalmat gyakoroltak, többek között olyan rituálékat is vezettek, amelyek eltűntek a kortárs kultúrából. Egyes kutatók felfedezték Az Egyháztörténeti Osztály archívumában a bizonyítékokat arra vonatkozóan, hogy a mormon nők a tizenkilencedik században és a huszadik század elején gyógyító áldásokat adtak, azt állítva, hogy papi hatalmat kaptak ők is, nem csak a férfiak.¹⁸⁸ A csoport egyik tagja, Carol Cornwall Madsen a nők szerepét és történetét vizsgálta a korai egyházban. Ugyanis Madsen azt vette észre, hogy a korai Női Segítőegylet részt vett az egyház kormányzásban is. Vizsgálatai során arra jutott, hogy a tizenkilencedik században nagy szükség volt a segítőegyleti vezetés munkájára az egyház vezetésében. Az 1960-as és 1970-es években az összes egyházi szervezetet és közösséget a kizárólag férfiakból

¹⁸⁵ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 10.

¹⁸⁶ Rasmussen Dushku 49-50.

¹⁸⁷ P. Wilcox Desimone 78.

¹⁸⁸ King Newell 88-89.

álló papi hierarchia felügyelete alá helyezték, vagyis a Segítőegylet vezető szerepe jelentősen lecsökkent, sőt nagyrészt meg is szűnt.¹⁸⁹

Az 1980-as években új feminista szervezetek jöttek létre, mint a Salt Lake City-i Mormon Női Fórum és a VOICE bizottság, melynek célja az egyenlőségük hirdetése és érdekeik képviselete. A szervezetet a Brigham Young Egyetemen alapították 1988-ban. A Mormon Női Fórum rendszeres találkozókat, szimpóziumokat támogatott, és egy hírlevél sorozatot tett közzé, amely teológiai és társadalmi kérdésekkel foglalkozott és fórumot biztosított fontos mormon feminista gondolkodóknak és íróknak. Ezen kívül a Brigham Young Egyetemre újonnan felvettek nyíltan feminista női oktatókat a mozgalom hatására, ami ezelőtt nem volt jellemző.¹⁹⁰

Margaret Merill Toscano feminista mormon történész amellett érvelt, hogy a nők viselhetik és viselik is a papságot. Ez a kijelentés mérföldkő volt a mormon feminista gondolkodásban, de nagy valószínűséggel Toscano pozíciójába került a Brigham Young Egyetemen.¹⁹¹ Mindemellett Margaret Toscano-t és férjét 1993-ban ki is közöcsítették a feminista mozgalomban való túl aktív részvételük miatt. Ugyanis Margaret Toscano hirdette a mormon teológiában a feminista lehetőségeket, mint a Mennyei Anya tanának jelenléte vagy a pozitívabb Éva kép és a többieket is erre bátorította. Azonban a teológia ezen értelmezései nem tetszettek a vezetőségnek.¹⁹²

1993. szeptemberében feszültségek támadtak az egyházi vezetés és a feministák között, mivel tudományos munkáikban kritizáltak bizonyos mormon tanokat és a vezetőséget. Ennek következményeképpen számos kiközöcsítés is történt. Az egyház fellépését egyesek a vezetés antiintellektuális magatartásának bizonyítékaként emlegették. A kiközöcsítették között volt Lavina Fielding Anderson mormon feminista, Maxine Hanks és Lynne Kanavel Whitesides, a Mormon Női Fóruma szervezet elnöke, valamint Paul Toscano és Michael Quinn, akik mindketten a mormon teológiáról és a történelemről írtak feminista szemszögből. Szintén 1993. szeptemberében kapott levelet Margaret Toscano az egyház tisztviselőitől, akik utasították, hogy ha továbbra is beszélni fog vagy publikál a mormon történelemről és tanokról, őt is

¹⁸⁹ Cornwall Madsen 107.

¹⁹⁰ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 15-16.

¹⁹¹ Merill Toscano. „The Missing Rib: The Forgotten Place of Queens and Priestesses in the Establishment of Zion” 134.

¹⁹² Merill Toscano. „Put on Your Strength, O Daughters of Zion: Claiming Priesthood and Knowing the Mother” 181.

beviszik a fegyelmi bíróságra. Az eseményeknek köszönhetően néhány feminista elment az egyházból és lemondtak tagságukról. Sokan, mivel féltek a következményektől, elhallgattak.¹⁹³

Az 1990-es években tehát csökkent a mormon feminista mozgalom aktivitása, mert egyeseket kiközösítettek a vezetőség szemében túlzott feminizmusuk miatt és olyanok is voltak, akiket a Brigham Young Egyetemről professzori állásukból távolítottak el. Így sokan szándékosan nem vettek részt olyan aktívan feminista törekvésekben, mert tartottak tőle, hogy ki fogja őket közösíteni az egyház. Ennek következtében olyan kulcsfontosságú feminista intézmények és szervezetek, mint például a Mormon Női Fórum, elvesztették lendületüket. Közben kutatók elindítottak egy női történelemről szóló nyári szemináriumot a Brigham Young Egyetemen, amely bizonyos szintig fenntartotta a sorsdöntő és régóta fennálló feminista mozgalmat. 2003-ban Lisa Butterworth pedig elindította a Feminista Mormon Háziasszonyok (FMH, *Feminist Mormon Housewives*) blogot, amely sokakat vonzott az internetes névtelensége miatt.¹⁹⁴

Látható, hogy az 1990-es évek eseményei elbátortalanították a mormon feministákat, ezért a mozgalom jövője veszélybe került. A létrejött blogokon azonban félelem nélkül merülhettek bele a feministák a kényesebb, megosztóbb témákba is. A blogok és internetes oldalak által éledt újra a feminista mozgalom. A fiatalabb mormon feministák egyes megmozdulásait a nyilvánosság is láthatta, mint például 2012. decemberében a nemzetközi „Viselj nadrágot a templomba” napot („*Wear Pants To Church Day*”). A mozgalom hatására elindult egyfajta párbeszéd a nők szerepéről.¹⁹⁵

A 2000-es években a mozgalom növekedett és fejlődött az intézményi megtorlások ellenére is.¹⁹⁶ Számos alkalommal azonban a saját közösségükön belül megbélyegzettek lettek a mormon feministák, mert szorgalmazták a változást, de közben az egyházon kívüli feministák is elutasították őket, amikor megvédték a mormon örökségüket.¹⁹⁷ Fontos megjegyezni, hogy soha nem volt egységes a mormon feminizmus.¹⁹⁸

¹⁹³ Fielding Anderson 192.

¹⁹⁴ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 18-19.

¹⁹⁵ Uo. 226.

¹⁹⁶ Lynn Pearson 291.

¹⁹⁷ Thatcher Ulrich 2010, 56.

¹⁹⁸ Uo. 60.

2. Woman's Exponent és Exponent II

Ebben az alfejezetben két jelentős mormon folyóiratot fogok jobban bemutatni. A Woman's Exponent című folyóiratot Louisa (Lula) Greene (1849-1944) alapította meg Eliza R. Snow (1804-1887), a Segítőegylet második elnökének meghívására Salt Lake City-ben 1872-ben. Ez az újság volt az egyik legkorábbi folyamatos magazin, amit nők szerkesztettek nőknek. Louisa után Emmeline B. Wells (1828-1921) lett a magazin szerkesztője.¹⁹⁹

Fontos megjegyezni, hogy több mormon folyóirat is volt, de a Woman's Exponent nyitottabb volt a párbeszédre, mint azok, amelyeket a férfiak írtak és szerkesztettek.²⁰⁰ A Woman's Exponent alapvetően nem volt még poligámiaellenes sem a többnejűség időszakában.²⁰¹

Jelentős mérföldkő volt a kortárs mormon feminizmus történetében, amikor Susan Whitaker Kohler a Harvard Egyetemen a Widener Library-ban felfedezte a Woman's Exponent-et. A Woman's Exponent egy 1872. és 1914. között rendszeresen megjelent progresszív újság volt, amelyet mormon nők készítettek mormon nők számára.²⁰² A Woman's Exponent első száma Brigham Young hetvenegyedik születésnapján, 1872. június 1-jén jelent meg. Young, a második elnök, támogatta az újság megjelenését.²⁰³ Susan Whitaker Kohler férje professzor volt a Harvard Egyetemen, ennek köszönhetően fért hozzá a Widener Library hatalmas könyvgyűjteményéhez.²⁰⁴ A cikkeket szókimondó nők írták az őket foglalkoztató kérdések széles spektrumából válogatva. A kortárs feminista mormonok szerint, akik a cikkeket megfogalmazták, maguk is már bizonyos tekintetben feministák voltak.²⁰⁵

A Woman's Exponent-ről egyik mai mormon sem hallott azelőtt, mielőtt megtalálták volna a könyvtárban. A felfedezése után elkezdték a Woman's Exponent Day vacsorákat, amelyeken befolyásos mormon nők adtak elő ennek az eredeti újságnak és készítőinek a tiszteletére, akik „szellemi leszármazottjainak” tekintették magukat.²⁰⁶

Susan Kohler miután megosztotta a többi feministával a Woman's Exponent felfedezését, az újság egy fontos forrás lett a kortárs feministák számára. A XX. század második

¹⁹⁹ Arrington 10.

²⁰⁰ Petersen 149.

²⁰¹ Uo. 162.

²⁰² Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 34.

²⁰³ Rasmussen Dushku 51-52.

²⁰⁴ Whitaker Kohler 153-154.

²⁰⁵ Uo. 154.

²⁰⁶ Tate Dredge 135-136.

felében ihletet merítettek ebből az előfutárból és 1974. júliusában elindították az Exponent II című feminista kiadványt.²⁰⁷ Az Exponent II nyílt platformot biztosított mindenféle hírek és különböző nézetek megosztására. Az új újság szerkesztősége kijelentette, hogy a céljuk, hogy megerősítsék az egyházat és megmutassák a mormon nők tehetségét.²⁰⁸

Az Exponent II ma is megjelenik és mostanra a leghosszabb ideje működő független kiadvány, amelyet mormon nők készítenek.²⁰⁹ El akarták érni, hogy az újság közös platformot adjon a mormonizmusnak és a feminizmusnak. Az új szám mindig negyedévente jelenik meg.²¹⁰ A kiadvány fórumot biztosított számukra, hogy elmondhassák véleményüket, megosszák egymással gondolataikat, és ezzel segíteni tudják egymást.²¹¹ Az újság már az első kiadások idején is nagy népszerűségnek örvendett, mivel kevesebb, mint hat hónap alatt kétezer előfizetője lett, az első év végére pedig már elérte a négyezret is.²¹²

Az Exponent II minden számában újra nyomtattak részleteket az eredeti Woman's Exponent-ből azért, hogy tájékoztassák a modern nőket róla.²¹³ Míg a Woman's Exponent-ben főleg politikai és vallási témájú kérdések voltak szépirodalommal kiegészítve, addig az Exponent II publikált cikkeket a mormon nők életének minden területéről. A lap következetesen tartalmazott költészetnek és szépirodalomnak szentelt oldalakat, valamint a „Takarékos háziasszony” nevű rovatban közölt tippeket és recepteket. Sport rovat külön nem volt, de voltak cikkek a nőkről a sportban. Volt egy rovat, ami olyan nőket mutatott be, akik sikeres vállalkozást indítottak be és vezettek otthonról, ezzel motiválva másokat is a példa követésére.²¹⁴ Látható, hogy az őket foglalkoztató témák széles körét lefedték a folyóiratban megjelent cikkek.

3. Mennyei Anya és a mormon istenkép

Most a Mennyei Anya fogalmával foglalkozok, ami egy olyan téma, ami sokszor jelenik meg mormon nők írásaiban.

²⁰⁷ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 34.

²⁰⁸ Lauper Bushman 40.

²⁰⁹ Uo. 40.

²¹⁰ <https://exponentii.org/our-story/>

²¹¹ Tate Dredge 142.

²¹² Uo. 135.

²¹³ Uo. 138.

²¹⁴ Uo. 139-140.

A zsidó-keresztény hagyományban Istent férfinak képzelik, még akkor is, ha elméletileg nem lehetne neme, sem férfi, sem nő. A Biblia az Atyát egyfajta patriarchális uralkodóként mutatja be. A modern demokratikus társadalmakban egyre inkább problémásnak tűnik a bibliai Isten hagyományos patriarchális képe.²¹⁵

Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza a Mennyei Anya fogalmát a Mennyei Atya női megfelelőjének tekintették. A mormonok Istenről alkotott képében a Mennyei Atya kizárólag férfi és teljes mértékben összhangban áll a bibliai hagyományokkal. Emellett alternatív istenfogalmat is kidolgoztak, amelyben női komponens is megjelent. Sőt van olyan elmélet is, hogy Joseph Smith, a mormon egyház alapítója, élete végén azt tanította, hogy Isten egy anyagi lény volt, gyakorlatilag egy felmagasztalódott ember.²¹⁶ Smith ezen tanításai ahhoz a következtetéshez vezettek, hogy istenek sokasága van, és az emberi lények is istenszerűvé vagy akár istenekké válhatnak.²¹⁷ A Biblia patriarchális Istene a próféta szerint abban különbözik a felmagasztalódott emberektől, hogy különleges ismereteket szerzett arról, hogyan kell megszervezni a világegyetem örökkévaló elemeit, és ezáltal megszerezni a felsőbbrendűséget.²¹⁸ Joseph Smith szerint az embereknek tanulniuk és fejlődniük kell ahhoz, hogy ugyanolyan istenekké váljanak, mint az összes többi megistenült ember, aki előttük volt. Ebből a szempontból a mormon vallást akár többistenhívő vallásnak is tekinthetnénk, mivel potenciálisan végtelen számú istenség létezésében hisznek. Amikor a mormonok Istent, az Atyát imádják, akkor hallgatólagosan a Mennyei Anyát és az istenek sokaságát is imádják. A mormon teológiában az Atyaisten az Anyaistenhez van pecsételve.²¹⁹

A hitrendszerük szerint minden ember a Mennyei Atya és a Mennyei Anya lélekgyermek. A mormonizmusban a Mennyei Anya fogalmának eredete homályos, azt sem tudjuk pontosan, hogy mikor jelent meg a koncepció a hittartalmak között. Azonban azt kijelenthetjük, hogy erre a tanra való legkorábbi hivatkozások Joseph Smith 1844-es halála után kerültek nyilvánosságra. A hívek a Mennyei Atyát imádják, de közvetlenül nem imádkoznak a Mennyei Anyához. A Mennyei Szülőket példaképeknek tekintik, és szerintük annak kellene az emberiség céljának lenni, hogy olyanokká váljanak, mint ők.²²⁰

²¹⁵ Jorgensen 66.

²¹⁶ Uo. 66-71.

²¹⁷ Uo. 71.

²¹⁸ Uo. 66-72.

²¹⁹ Ostler 172.

²²⁰ Mennyei Anya címszó. In: Evangéliumi témák esszék.

Meg kell jegyeznünk, hogy nincs nyilvános feljegyzés arról, hogy Smith kifejezetten egy Mennyei Anyát azonosított volna be. Ugyanis Joseph Smith-nek korai halála miatt alig volt lehetősége ennek az alternatív istenképnek a kidolgozására. A Mennyei Anya fogalma nagyrészt nem szándékos következménye lehetett Joseph Smith materialista istenképének. Fontos, hogy a hivatalos mormon hitrendszerben nem gondolják úgy, hogy az Anyaisten egyenlő lenne az Atyaistennel.²²¹ Lényeges kérdés az, hogy vajon csak egy Mennyei Anya van-e vagy több. A hitrendszerben ugyanis nagyon fontos szerepet kap a mennyei többnejű házasság tanítása, valamint a több milliárd lélek-gyermek születésének szükséglete is azt sugallja, hogy akár egynél több anya is lehetne a mennyben.²²² Érdekes módon a Mennyei Anya eszméjének részletesebb kidolgozása folyamatban van, különösen a népi kultúrában foglalkoznak vele többet. A mormonizmus Mennyei Anyáról alkotott elképzelését és a nők pozitívabb bibliai értékelését eddig az egyház vezetősége ritkán mondta ki.²²³

Ha a teózis a mormon teológia végső célja, a Mennyei Anya ennek az életpályának a legszembetűnőbb női példája. Ő az istenség, akinek az elérésére a nőknek törekedniük kellene, azonban a Mennyei Anya alakja a mai mormon liturgiából és rituális tevékenységekből szinte teljesen hiányzik.²²⁴ Sőt egyes mormonok körében tabunak számít a Mennyei Anyáról még beszélni is. Ezért sokan elhatárolódnak attól, hogy közvetlenül imádkozzanak a Mennyei Anyához és kommunikáljanak vele, ezzel a Mennyei Anya tulajdonképpen „elszakadt a Lélekgyermekeitől” úgy, ahogy a Mennyei Atya nem.²²⁵ Manapság azonban számos, főleg feminista nő elkezdett információkat gyűjteni a Mennyei Anyáról és szerepéről, a feminista írások és blogok is gyakran szólnak róla. Kifejezték, hogy hiányolják a kidolgozott teológiát a Mennyei Anyáról, mivel szükségük lenne rá, mint egy örökkévaló példaképre.²²⁶

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy úgy tűnik, a Mennyei Anya fogalma nem kínál utat azoknak, akik anyaság nélkül vágynak a megistenülésre. A Mennyei Anya fogalma azt sugallja, hogy minden nő vágyik az örök anyaságra. És az anyaság tűnik az egyetlen útnak az istenséggé válásához. Mi lesz azokkal a nőkkel, akik terméketlennek bizonyulnak? A meddő nőkre negatív hatással is lehet a Mennyei Anya tana.²²⁷ Ugyanis a Mennyei Anya ereje és dicsősége azon múlik, hogy képes-e utódokat szülni, hiszen ez a nevében is benne van. Ez az

²²¹ Jorgensen 72-75.

²²² P. Wilcox Desimone 83.

²²³ Jorgensen 81.

²²⁴ Ostler 173.

²²⁵ Uo. 171.

²²⁶ Uo. 174.

²²⁷ Uo. 171.

istenített anyaság azonban egyesek számára rendkívül fájdalmas lehet, például azoknak, akik meddőséggel küzdenek. A meddő nők közül néhányan a Mennyei Anyában vigasztalódnak, mivel az istenség tana olyan életutat kínál nekik, amelyen keresztül végül mégis képesek lesznek gyermeket foganni az örökkévalóságban. Mások azonban negatívan viszonyulhatnak a Mennyei Anyához, mivel úgy érezhetik, hogy egy elérhetetlen életpályát mutat számukra a földön.²²⁸

Számos mai mormon nő írt például verseket és más írásokat, hogy hangot adjon a Mennyei Anya iránti „éhségének”, amely tan létezését XIX. századi források támasztják alá, de jelenléte gyakorlatilag hiányzik a modern liturgiából, tanításokból és kultúrából.²²⁹ A mormonok mind ismerik a Mennyei Anya fogalmát, de általában nagyon keveset hallanak róla. Úgy tűnik, hogy létezik a tan, de nem hangsúlyos a mormon gyűléseken vagy írásokban. Elizabeth Cady Stanton mormon feminista író kifejezte, hogy mint a gnosztikus szövegek egy részében, a Szentháromságban az Atya, az Anya és a Fiú vannak jelen. Ezt a felállást racionálisabbnak látta és azt akarta elérni írásaival, hogy a felnövekvő mormon nemzedék, ismerje el a Mennyei Anya eszméjét, szóljanak hozzá imáik ugyanúgy, ahogy az Atyához.²³⁰ A XIX. század egyházi vezetői, bár nem sokat beszéltek egy mennyei anyáról, úgy tűnt, hogy elfogadják a gondolatot, hogy azért, hogy az Atya apa legyen, léteznie kellene egy anyának is. A Szentírásban nincs anya a mennyben, de az alapján, amit a földön látnak, arra következtettek, hogy kell lennie Mennyei Anyának is. Egyes nézetek szerint Isten nem egy férfias alak, hanem a Mennyei Anya és Atya együtt alkotják Istent. Az egyik oka annak, hogy kevés teológiai tant dolgoztak ki a Mennyei Anyáról, az, hogy a tan szentírási alapja kevés volt, mivel a mormon Bibliában, a Mormon könyvében és a Tan és Szövetségekben nincs utalás Mennyei Anyára.²³¹

1909-re biztosan, de lehet, hogy korábban a Mennyei Anya doktrína hivatalosan elismertté vált a mormon hit tanai között. Az 1920-as és 1930-as években egyre nagyobb hangsúlyt kapott az „örök anyaság” koncepciója. Onnantól kezdve fontos volt azt kiemelni, hogy az anyaság olyan folyamatos és örökkévaló, mint az istenség.²³²

Janice Merrill Allred (1947-), Margaret Toscano nővére 1991-ben megkezdte a Mennyei Anya szisztematikus teológiai tanulmányozását. Tudta, hogy nagy kockázatot vállal azzal, hogy erről ír. Igaza is lett, mivel a vezetők nyomást gyakoroltak rá, hogy ne adja ki az

²²⁸ Uo. 176-177.

²²⁹ Rampton Munk 60.

²³⁰ P. Wilcox Desimone 79.

²³¹ Uo. 80-81.

²³² Uo. 82-83.

írásait, ennek ellenére megjelentette őket. 1995-ben Janice Merrill Allred-et kiközösítették. Egyik esszéjében a mormon vallás istenség fogalmát szerette volna újra értelmezni. Allred úgy gondolta, hogy a Mennyei Anya istenségében, hatalmában és tökéletességében egyenlő a Mennyei Atyával. Szerinte a Mennyei Anya is jelen van a szentiratokban, de el van bennük rejtve, a feministáknak pedig az lenne a feladatuk, hogy megkeressék az utalásokat.²³³

Az egyház vezetősége úgy tűnik, nem értett egyet azzal, hogy a Mennyei Anyát és a Mennyei Atyát egyenlőnek tekintették, de a feministák pontosan ezt akarták elérni. Ezen kívül, hivatalosan nem volt szabad a Mennyei Anyához imádkozni, de ezt volt, hogy megszegték, ha olyan élethelyzetben voltak, amikor úgy érezték, hogy szükségük van egy női istenség támogatására. A vezetők annak sem örültek, hogy olyanok értelmezték újra és alakítottak ki egy alternatív istenképet, akik nem tartoztak a vezetőségbe, sőt még a férfi papságba sem.

4. Eredendő bűn és Éva

Előzetesen fontos megjegyezni, hogy a mormon valláson belül nem egységes, hogy hogyan vélekednek az eredendő bűnről és Éva szerepéről. Korszakonként és személyenként is változó lehet, hogy ki hogyan tekint rá. Éváról elterjedt az a látásmód, hogy ő volt a fájdalom és a bűn forrása. Meg kell jegyeznünk, hogy több új vallási mozgalomban is született olyan kép Ádámról és Éváról, ami nem felel meg a kereszténység hagyományos felfogásának az első emberpárról.²³⁴ A mormonok nem hisznek az eredendő bűnben.²³⁵ Helyette az emberi akaratszabadságba vetett hitet és a szabad választást részesítik előnyben.²³⁶ Emiatt Ádám és Éva történetét rendhagyó módon közelítik meg. Éva saját döntése alapján a tudást választotta a tudatlanság helyett. Ádám pedig Évát választotta, nem az egyedüllétet és vak engedelmességet a Paradicsomban. Egyes feminista mormon szerzők a feminista ébredéssel állították párhuzamba Éva tudás utáni vágyát. Azt mondhatnánk, hogy Ádám és Éva boldog volt a tudatlanságban, mégsem cserélnék el a tudásukat a régi paradicsomi boldogságra.²³⁷ Egyes mormon írások és prédikációk számos elismerést tartalmaznak az első emberpárról, mert hajlandóak voltak „bukni”. Különös, hogy ennek ellenére Éva mégis alárendelt helyzetbe került Ádámmal szemben, pedig elméletileg ő csak azt tette, amiért valójában a földre küldték. A mormon hit szerint a bukás jó dolog volt, vagyis érthetetlen az a magyarázat, hogy a nők a

²³³ Merrill Allred 196-199.

²³⁴ Petersen 137-138.

²³⁵ McCombs Hansen 121.

²³⁶ Jorgensen 69.

²³⁷ Eve: Feminism as a spiritual journey of discovery. In: Feminist Mormon Housewives blog.

bukás miatti büntetés következtében alárendeltek a férfiaknak.²³⁸ Úgy tűnik, hogy a hivatalos Éva képet az befolyásolja, hogy az adott időszakban a vezető réteg éppen hogyan tekint rá és magára a bűnbeesésre. Bizonyos tekintetben ugyanez vonatkozik a nőkre is, amikor egy olyan elnök van az egyház élén, aki pártolja a nők egyenlőségét, akkor a tendencia arrafelé mutat, amikor viszont konzervatívabb a vezetőség, akkor az egyenlőtlenség növekedhet.

A mormon teológia azt tanítja, hogy a valódi halandóság tapasztalata nélkül az emberi lelkek soha nem tanulhatnak, nem fejlődhetnek. Ha a lelkek nem fejlődnek, akkor nem válhatnak olyanná, mint a Mennyei Atya és a Mennyei Anya. Ez az oka annak, hogy az egyház ünnepelte Éva döntését, hogy evett a tiltott gyümölcsből.²³⁹ Abban hisznek, hogy a bukás előre el volt rendelve az emberiség fejlődése érdekében és ebből a szempontból a bűnbeesést egyfajta áldásnak is lehet tekinteni. Éva nem vétkezett azzal, hogy evett a tiltott fa gyümölcséből, ezért nem is büntette meg miatta Isten. Egyesek úgy gondolják, hogy a nőknek is megvan a saját isteni erejük (ez az erő az anyaság), amelynek segítségével olyanná válhatnak, mint a Mennyei Anya. A férfiak isteni ereje a papi felhatalmazás.²⁴⁰

Az egyház korai időszakában számos alkalommal előkerült a mormon nők körében két látszólag szembenálló téma védelme: a női választójog és a többnejűség. Évát a nő prototípusának tekintették és központi szimbólum lett ebben a vitában. Bár alapvetően hűségesek voltak a vezető papsághoz, mégis Éváról egy olyan képet alkottak, ami olykor más volt, mint, amit a vezetőség képviselt.²⁴¹

A régi Woman's Exponent lapjain megjelent a férfi papság látásmódja és az újságot szerkesztő nők álláspontja is. A nők igyekeztek Éváról egy kedvezőbb képet alkotni, mint ami korábban megszokott volt. Ebből egy kisebb vita alakult ki, amire a folyóirat szerkesztői mindig nyitottak voltak és egyfajta párbeszédet próbáltak folytatni. Így elindult a vita a Woman's Exponent-ben Éva két arcáról. A kérdés az, hogy vajon a gonosz által megtévesztett volt vagy az emberi haladás, fejlődés kezdeményezője. Ebben az időben sok vezető beszélt Éváról negatív hangszínnel.²⁴²

A nők által hirdetett nézőpont szerint Évának volt bátorsága enni a tiltott gyümölcsből és elszenvedni a büntetést, hogy nagyobb bölcsességre és tudásra tegyen szert. Az embereknek

²³⁸ McCombs Hansen 121.

²³⁹ Hudson Cassler 248.

²⁴⁰ Uo. 249-252.

²⁴¹ Petersen 136-137.

²⁴² Uo. 147-149.

szükségük volt ezekre a tapasztalatokra és tudásra, amely lehetővé teszi számukra, hogy visszatérjenek az Atya mellé.²⁴³

William Clayton naplója rögzített egy rejtélyes megjegyzést Éváról, amelyet Joseph Smith (1805-1844) mondott 1843. május 17-én Ramusban. Az elnök hangsúlyozni akarta Éva „életként” betöltött szerepét, amelyet a Bibliában leírtakból vezetett le. Ezen kívül Joseph Smith nagyon keveset mondott specifikusan Éváról, számos korai egyházi vezető ebben követte a példáját. Brigham Young (1801-1877) kivétel volt, mivel neki sok mondanivalója volt Éváról, de ezek közül kevés volt pozitív. Young dicsérte Évát, amiért akkora befolyása volt Ádámra, hogy rá tudta venni, hogy egyen a tiltott gyümölcsből, de közben megerősítette az elnyomó olvasatot, miszerint Ádámot nem tévesztette meg a gonosz, míg Évát igen. Ezen kívül Young a poligámiát kívánta megerősíteni az első emberpár képével, ugyanis véleménye szerint Éva csak az egyik felesége volt Ádámnak és amikor el kellett hagyniuk a Paradicsomot, akkor Ádámnak a többi társát hátra kellett hagynia. Éva példáján keresztül hangsúlyozta azt is, hogy a feleségeknek otthon kellene maradniuk, hogy ott teremtsék meg a családnak a Paradicsomot.²⁴⁴

Egyesek még Éva istennőségét is hangsúlyozták. Az gyakoribb, hogy Évát minden nő példaképének tekintik az egész életükre vonatkozóan, például a családalapítás tekintetében.²⁴⁵ A házassági gyakorlatnak is példája lehet. Az egyháznak abban az időszakában, amikor még gyakorolták a többnejűséget, Éva képét a poligámia védelmében alkalmazták. A szaporodásra és sokasodásra vonatkozó parancs a férfiakra és a nőkre egyaránt vonatkozik és úgy gondolták, hogy a többnejűség a nők számára is megadta a lehetőséget, hogy teljesítsék a parancsolatot. Éva lehet Ádám egyetlen felesége ezen a földön, de a XIX. századi mormon gondolkodás szerint, Ádámnak több felesége is lehetett, akik más földeket népesítettek be.²⁴⁶ Orson Pratt (1811-1881) elnök Ádám és Éva fontosságát abban látta, hogy ők az örök házasság tanának fontos példaképei lehetnek, hiszen őket Isten maga pecsételte össze az örökkévalóságra.²⁴⁷

Fordulópont a XIX. századi kevésbé pozitív Éva kép és a jelenlegi között úgy tűnik, hogy Joseph F. Smith (1838-1918) 1918-as látomása volt, amelyben Éva dicséretét hallotta.

²⁴³ Uo. 156.

²⁴⁴ Uo. 144-146.

²⁴⁵ Uo. 159.

²⁴⁶ Uo. 161-162.

²⁴⁷ Uo. 144-146.

Éva státusza ennek hatására mind teológiailag, mind retorikailag megváltozott ebben az évszázadban.²⁴⁸

A XX. század végi és XXI. századi vezetők úgy írták le Évát, mint a teremtés csúcspontja és dicsérték bölcsességét, előrelátását és bátorságát az emberek fejlődésének lehetővé tételéért. Gordon B. Hinckley (1910-2008) elnök azt mondta, hogy Éva „Isten dicsőséges munkájának megkoronázása”.²⁴⁹ Más vezető úgy beszélt a bűnbeesésről, mint egy választásról, amit Évára kényszerítettek és hangsúlyozta, hogy Évát meg kell dicsérni a döntésért.²⁵⁰

Tehát láthatjuk, hogy a keresztény hagyománnyal ellentétben a mormonok egy része úgy tiszteli Évát, mint aki a halandóság és tudás nehéz útját választotta az Éden Kert biztonsága helyett.²⁵¹ Egyre gyakrabban ábrázolják bölcs, kezdeményező hősnőként.²⁵² Azonban mivel az Éva-kép a mormonizmusban nem egységes, olyanok is vannak, akik negatívan viszonyulnak az alakjához.

5. Gyógyító áldás

A *Wednesday Lion House* csoport rájött, hogy a korai mormon nők nagyobb hatalmat gyakoroltak a modernekhez képest, például régen szertartásokat is vezethettek, de ezen szerepük eltűnt a kortárs mormon kultúrából. Mormon kutatók találtak az Egyháztörténeti Osztály archívumában bizonyítékokat arra vonatkozóan, hogy a XIX. században és a XX. század elején gyógyító áldásokat adtak, úgy gondolva, hogy ez egyfajta papi hatalom, amelyet kaptak. Egykor az életüknek fontos része volt ez a rítus, de lassanként szinte teljesen eltűnt. Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának modernizációja veszteségeket okozott nekik, és beszűkítette a szerepüket az egyházban, ez hatalomvesztéshez vezetett.²⁵³

A női rituális gyógyítás gyökerei az alapítóhoz kötődnek, ugyanis van néhány bizonyíték arra, hogy Lucy Mack Smith, Joseph Smith édesanyja gyógyítóként volt ismert a Palmyra közösségben (Palmyra az a város, ahol az egyház született). Kevés információ maradt fent a rituális gyógyításokról ebben az időszakban, mert ezek feljegyzése csak akkor jelent meg,

²⁴⁸ Uo. 147.

²⁴⁹ „the crowning of [God’s] glorious work” From: Petersen 142.

²⁵⁰ Petersen 142.

²⁵¹ Thatcher Ulrich 2010, 50.

²⁵² Hammond 284.

²⁵³ King Newell 88-89.

amikor a központ már Kirtland-ben volt.²⁵⁴ A rituális megmosás és a kenet adás gyakorlatát Joseph Smith próféta először a férfitagokkal ismertette meg, majd Kirtland-ben nőket is bevont a szertartásokba. Később ezt a mosást és a kenetet összekapcsolták a gyógyítással. Nauvoo-ban Joseph Smith megalakította a Női Segítőegyletet és közben bevezette a nők részvételét bizonyos templomi szertartásokban.²⁵⁵ Megalapításával részvételük a rituális gyógyításban intézményesült. 1842. április 28-án az egylet egyik gyűlésén Joseph Smith kijelentette, hogy helyénvaló, hogy a nők kézrátétellel gyógyítsanak.²⁵⁶ A Segítőegyletet a tagok többnek tekintették, mint egy jótékonsági szervezetet. Lelki ajándékaikat, mint a gyógyítás, nem csak megbeszélték az összejöveteleiken, hanem nyíltan gyakorolták is. Joseph Smith jóváhagyásával tehát Emma Hale Smith és társai számos alkalommal rátették a kezüket a betegekre és megáldották őket, hogy meggyógyuljanak.²⁵⁷ Eliza R. Snow, a Segítőegylet második elnöke is, a feljegyzések szerint, számos alkalommal megáldotta a betegeket, megmosott és megkent nőket. Ezen kívül Eliza R. Snow volt az, aki megtanította a rituálé megfelelő formáit a többieknek.²⁵⁸ Az áldásba beletartozott az olaj megszentelése, amellyel a kenetet adták, a kézrátétel és az ima.²⁵⁹ A gyógyító áldás rituálék folytatódtak az 1930-as évekig és manapság informális keretek között ezek élednek újjá.²⁶⁰ A nők, akik először adtak gyógyító áldásokat, nem tartották magukat újítóknak, ugyanis a szentiratokból következtettek arra, hogy hit által kapnak olyan lelki ajándékokat, amelyek képessé teszik őket az áldásra.²⁶¹

A korai mormon nők nem hivatkoztak papi felhatalmazásra a gyógyításhoz. Kézrátétellel adtak gyógyító áldást és a kenetet a beteg testfelületre kenték. Az egyház létrejötte után közvetlenül a nőtagok közössége még nem volt megszervezve és a vezetésben sem vehettek részt. Pontosan emiatt jelentős, hogy a rituális gyógyításban ők is részt vállaltak már a korai időszakban is. Joseph Smith példája, hogy védelmezte a női gyógyító rituálékat, mintát adott, ami a század második felében is folytatódott a vezetőség körében.²⁶² Ugyanígy Brigham Young is támogatta részvételüket a gyógyító rituálékban.²⁶³

²⁵⁴ Stapley, Wright 4.

²⁵⁵ Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 89-90.

²⁵⁶ Stapley, Wright 5-6.

²⁵⁷ King Newell 89-90.

²⁵⁸ Arrington 11.

²⁵⁹ Lindsey 69-71.

²⁶⁰ Arrington 11.

²⁶¹ Lindsey 65-68.

²⁶² Stapley, Wright 5-6.

²⁶³ Uo. 9.

Az 1870-es évekből fennmaradtak olyan történetek, hogy néhány nőnek volt olyan feladata, hogy ha valaki beteg volt a közösségben, üzent értük, ők eljöttek, hogy imádkozzanak a betegért és kézzel megáldják a gyógyulás érdekében. A mormon rituális gyógyítás régen sokrétű volt, sokféle formája volt és számos résztvevőt bevont a szertartásba. A rituáléknak két csoportja volt, a népi és a hivatalos. A XIX. század során a liturgia sokszor csak szóbeli hagyományként létezett, a rítusokat pedig megmutatták az újaknak, hogy ők is megtanulják. Később egyre inkább formalizálta az egyház a liturgiát.²⁶⁴

Utah-ban kezdtek el a nők speciális mosási és kenési rituálékat végezni várandós asszonyokon. Ezen kívül jellemző volt a saját gyermekeik megkenése megszentelt olajjal, így ez is a gyógyító rituálé része lett.²⁶⁵ Itt fontos volt nekik, hogy továbbadják a gyógyító tapasztalataikat egymásnak és az újonnan megtérteknek.²⁶⁶ A Desereti Kórház megalapítása még inkább intézményesítette a nők és a rituális gyógyítás kapcsolatát. A kórházban az orvosok munkáját segítették.²⁶⁷ A Segítőegylet ötvenedik évfordulós jubileumi ünnepségén, 1892-ben, a női gyógyítás elfogadottságát többször is megerősítették. Itt kijelentették, hogy az anyának ugyanolyan joga van a gyereket áldással gyógyítani, mint az apának.²⁶⁸ Joseph F. Smith a hatodik elnök, a női rituális gyógyítás következetes híve volt, gyakran vett részt olyan gyógyító szertartásokon, amelyeket férfiak és nők közösen végeztek. Az elnök azt nyilatkozta, hogy egy nő nem a papi felhatalmazás révén áldhat meg valakit, de ettől még joga van rátenni a kezét a betegekre és áldást kérni az Úrtól bárkinek, aki erre kéri.²⁶⁹

A XX. század első évtizedeiben az egyház a liturgiát teljesen átdolgozta, hogy szabályozottabbá tegye. Az orvostudomány modernebb lett, ez pedig az varázsigeszerű rituálék újra értelmezéséhez vezetett. Az elnökség 1921. júniusában a férfi és női rituális gyógyítókat egyaránt eltávolította a templomból.²⁷⁰ A hivatalos liturgia ugyan új hangsúlyt kapott, mégis látszott, hogy a vezető réteg még támogatta a nők rituális gyógyításban való részvételét. Ekkoriban leggyakrabban várandós asszonyokat kentek és áldottak meg a szülés előtt.²⁷¹

Azonban a XX. század a férfiak és nők liturgikus szerepeinek megváltozásához vezetett. Az egyház vezetősége adott ki olyan tanításokat, amelyek szerint csak a papságnak van joga

²⁶⁴ Uo. 1-4.

²⁶⁵ Uo. 11-12.

²⁶⁶ Uo. 20.

²⁶⁷ Uo. 28.

²⁶⁸ Uo. 28-29.

²⁶⁹ Uo. 53-59.

²⁷⁰ Uo. 65-67.

²⁷¹ Uo. 70-74.

kenetet adni és megáldani. Ebben az időben jelent meg az az elmélet, hogy a nők csak férjükön keresztül viselik a papságot, önmagukban nem, a férfiak viszont a tőlük teljesen függetlenül is. A nők egyre kevesebb gyógyító rituáléban vettek részt.²⁷² A vezetők többször figyelmeztették a betegeket megáldó nőket. Sőt egyesek azt is kétségbe vonták, hogy Joseph Smith valóban kiterjesztette volna a gyógyító lelki ajándék használatát a nőkre is. Az 1920-as években az egyházi vezetők egyre élesebb határokat húztak a lelki ajándékok és a papi hatalom között. A papi szerepkört egyre élesebben elhatárolták a nőktől. Ezzel egyértelművé tették, hogy nekik nincs joguk a papi hatalomhoz, így a gyógyítást sem végezhetik annak a nevében.²⁷³

Az 1920-as években lett a liturgia egyre inkább papságközpontú. Az 1930-as évekre pedig már a helyi férfi papság kezdte irányítani a női rituális gyógyítást. 1946-ban már azt mondta az egyház elnöke, hogy bizonyos különleges esetekben a papság jóváhagyásával még ugyan adhatnak a nők gyógyító áldást, de az a legjobb, ha erre nem kerül sor. Ez lett érvényes a női rituális gyógyításokra a következő évtizedekben.²⁷⁴ Jelenleg a nők hivatalosan nem vehetnek részt gyógyító rituálékban, de a gyógyítás lelki ajándéka történelmüknek lényeges eleme és közösségüknek fontos része ma is.²⁷⁵ A mai nők olykor írásaikban kifejezik csalódottságukat, amiért nem adhatnak hivatalosan a templomban áldást, még a saját gyermekeiknek sem. Egyesek nem templomi közegben így is megáldják a gyermekeiket.²⁷⁶ Egyre többen nem fogadják el azt a korlátozást, hogy ők nem adhatnak gyógyító áldást. Nem hivatalosan gyakorolják ezt a lelki ajándékot.²⁷⁷ Adnak gyógyító áldást akár a gyermeküknek vagy másoknak meddőség ellen, alkoholizmus és depresszió ellen, de általában nem kérnek hozzá papi felhatalmazást.²⁷⁸ A mai nőknek hivatalosan az tilos, hogy gyógyító rituáléban részt vegyenek, de az, hogy gyógyító áldást adjanak, nem. Így csak hivatalos formában nem engedi az egyház, hogy gyakorolják a gyógyítás ajándékát és csak úgy nem, ha a papi felhatalmazásra hivatkozva végzik el az áldást.²⁷⁹

A mormon gyógyító imáknak nincs kötött formájuk, bár fontos rituális elemeket kell tartalmazniuk. A gyógyító imák tartalma nem annyira lényeges és ezért nincsenek feljegyezve az egyház irataiban sem.²⁸⁰ A rituális gyógyítást kézrátétellel végzik. Fontos megjegyezni, hogy

²⁷² Uo. 51.

²⁷³ King Newell 92-101.

²⁷⁴ Stapley, Wright 76-81.

²⁷⁵ Uo. 85.

²⁷⁶ Stewart Eastman, Stewart Eastman 208.

²⁷⁷ Lindsey 64.

²⁷⁸ Uo. 63.

²⁷⁹ Uo. 65-68.

²⁸⁰ Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának hivatalos honlapja.

csak néhány mormon imát mondanak nem-összekulcsolt kézzel, hanem kézrátétellel, ezek közül az egyik a gyógyító áldás. A kézrátételes testtartás a testi erő és energia átadását is jelképezi, ami a hit szerint segít a gyógyulásban. Így a férfi papság foglalja le magának a kézrátételes áldást. Néhány mai mormon nő megkerüli ezt egy másik áldás kategória használatával, ez az „anya” áldása. Ezt megkülönböztetik attól az áldástól, amit a papság végez. Vannak olyanok is, akik a férjükre hivatkoznak, azaz, hogy az ő papi felhatalmazásán keresztül adnak áldást ők is, például a gyermeküknek.²⁸¹

Úgy tűnik, hogy bár gyakran úgy gondoljuk, hogy a mormon egyház igen patriarchális vallási közösség, mégis láthatjuk, hogy bizonyos tekintetben meglepően modern, szinte már gender teológiát kínál. Ezt mutatja a női istenség képe és Éva ünneplése, akit az önrendelkezés mintapéldájának tekintenek, mivel elhatározta, hogy megeszi a tiltott fa gyümölcsét.²⁸² A gyógyító áldásról szóló részből kitűnik, hogy nem volt mindig magától értetődő a vallás történetében, hogy a rituálékat és szertartásokat csak a férfi papság végezheti. Az egyház korai időszakában megszokott volt, hogy a nők is végeztek szertartásokat, de az idők során ez, nem teljesen tisztázott okokból, megváltozott. A kortárs mormon feminizmus egyik jelentős céljának látszik, hogy visszaszerezzék azt a befolyást, amivel rendelkeztek a korai időszakban. Úgy tűnik, hogy sok múlik azon, hogy az adott időszakban a férfi vezető rétegnek és az elnöknek milyen a hozzáállása a női tagok részvételéhez az egyház vezetésében. Amikor megengedőbb volt a vezető réteg, akkor több joga és lehetősége volt a nőknek, azonban amikor konzervatívabb volt a vezetőség, akkor lehetőségeik beszűkültek.

²⁸¹ Lindsey 69-72.

²⁸² Brooks, Hunt Steenblik, Wheelwright (szerk.) 2.

V. ÖSSZEGZÉS

Elsőként a mormon nők családban való helyzetét elemeztem. A poligámia az egyik olyan dolog, ami általában elsőre eszébe jut az embereknek erről a vallásról. Ezért az adott részben részletesen megvizsgáltam a gyakorlatot. Azt meg kell jegyezni, hogy a hagyományos mormon egyházban ma már szigorúan tiltják a többnejűséget. Azonban maga a doktrína nem veszett el a mormon tanokból és a történelmüknek is fontos része az a rövid időszak, amikor gyakorolták a tagok közül néhányan. Ma is úgy gondolják hivatalosan, hogy a menny legmagasabb szintjein a férfiak poligám házasságban fognak élni. Látható, hogy eleinte, Joseph Smith idejében, nem is volt egyértelmű, hogy mi a célja a többnejűségnek. Egyik oldalról azt tanították, hogy így növelnék a születésszámot és vele a közösség tagjainak számát, de közben úgy tűnik, hogy Smith eszközként is használta arra, hogy biztosítsa a vezető egyháztagok hűségét. Soha nem volt általános a többnejűség a korai közösségben sem és valójában magát a gyakorlatot néhány évtizeden keresztül követték, amíg a szövetségi állam tiltása miatt be kellett tiltaniuk.

Kitértem rá, hogy a nők számára nem csak negatív oldala volt a többnejűségnek és váláshoz is folyamodhattak, ha nem voltak boldogok poligám férjük mellett. A több feleség között kialakulhatott egyfajta baráti viszony is, amelynek köszönhetően segítették egymást feladataik ellátásában. A meddő nők segíthettek a többiek gyermekét felnevelni, így valamilyen szinten mégis anyák lehettek. A szegényebb családba született nőknek anyagi biztonságot jelenthetett, ha feleségül mentek egy tehetős poligám férfihoz.

A mormon közösségben nem mindenki értett egyet a poligámia megszüntetésével, több kilépett fundamentalista csoport is alakult, akik gyakorolják a többnejűséget a mai napig. A nők egyik fő feladata a fundamentalista közösségekben, hogy engedelmeskedjenek a férjüknek vagy apjuknak és a karizmatikus vezetőnek, mivel az üdvösségük, a túlvilági életük függ ettől. Az ilyen közösségek szigorúan patriarchálisak, legtöbbször a nő nem hozhat saját döntéseket, az apa vagy a férj dönt helyette mindenben és a teljes életüket szabályozzák. Szinte esélyük sincs a közösségen kívüli boldogulásra, mivel rendszerint nem kapnak megfelelő oktatást, ezért nem tudnak munkát vállalni a közösségen kívül. A közösségben csak a háziasszony, feleség és anya szerepre készítik fel őket, pénz keresésre nem, mivel az a férj feladata. Ezen kívül a fundamentalista közösségek nő tagjait annyira elzárják a külvilágtól, hogy nem ismerik a társadalmi normákat sem. Az is előfordul, hogy a kilépett nőnek teljesen meg kell szakítania a

kapcsolatot azokkal, akik a közösségen belül maradtak, arra is van példa, hogy a volt tagot várják vissza a közösségbe.

A hagyományos mormon közösségben a nők fő feladata a gyermekek világrahozatala és gondozása. Fontos megjegyezni, hogy ők aktívan részt vesznek a gyermekek oktatásában is, főleg a mormon tanok és evangélium kapcsán és a heti egyszeri családi est megszervezésében is nagy szerepük van.

Mivel a mormon egyházban nagyon fontos, hogy sok gyermekük szülessen, megvizsgáltam, hogy az egyház hogyan reagál arra, ha egy nő terméketlen. Arra jutottam, hogy nem tekintenek negatívan azokra a nőkre, akik nem saját döntésükből nem tudnak gyermeket szülni. Úgy hiszik, hogy lelkükben így is anyák lehetnek és ha a mormon hitelvekhez hűek maradnak a meddő nők, következő életükben lesz gyermekük. Ezen kívül helyettesíthetik a valódi anyaságot azzal, hogy a közösség többi tagját segítik, ápolják, támogatják.

Úgy gondolhatnánk, hogy a hagyományos egyház nem támogatja a nők formális oktatásban való részvételét, mivel fő feladatuk a gyermekek gondozása lesz. Ezzel szemben látható, hogy az egyház egyetért azzal, hogy a fiatal nők minél tanultabbak legyenek, hogy ha szükséges a munkaerőpiacon is meg tudják állni a helyüket. Azt azonban látni kell, hogy csak a legvégső esetben javasolják azt a nőknek, hogy dolgozzanak az otthonon kívül és egyfajta lelki nyomást tartják őket azáltal, hogy az anyaságot szembe állítják a karrierrel. A hivatalos egyházi álláspont szerint a nőknek otthon van a helyük, a férjnek kell eltartani a feleséget és a gyerekeket.

Az egyház vezetését szinte teljes egészében a férfiak végzik, papi hivatalt csak a férfitagok tölthetnek be. Sőt, teológiájuk szerint, a nők felmagasztalódása is a férj megistenülésén keresztül történik. Úgy magyarázzák a nők papságból való kizárását, hogy az ő azonos státuszú isteni feladatuk az anyaság, ami mellett nincs idejük arra, hogy papi hatalmat is gyakoroljanak. Bizonyítékok vannak rá, hogy a nők egy része igényelné, hogy legyen lehetőségük papi hivatalt betölteni, például a meddő nők, akik önhibájukon kívül nem tudják a „saját isteni feladatukat” betölteni, de ez egyelőre nem kap teret. Ezek alapján előzetesen úgy gondoltam, hogy a nők gyakorlatilag egyáltalán nem kapnak szerepet az egyház működésében.

Tovább vizsgálva a kérdést, megtudtam, hogy a mormon nők, ha akarnak, aktívan részt vehetnek a missziós munkában és a hitoktatásban, magyarázhatják a mormon szentiratokat a többi hívőnek. Az egyházban a hitoktatás felét nők végzik. Ezen kívül több szervezetet is vezetnek önállóan az egyházon belül, melyek közül a Női Segítőegylet létezése az egyház korai időszakára nyúlik vissza, egészen Joseph Smith prófétaságáig. A nők szervezetei fontos feladatokat látnak el az egyházban, főleg az oktatásban és jótékonyágban vesznek részt.

Látható, hogy az egyház vezetése és a papi tisztség betöltése kizárólag a férfiak kezében van. A nők vállalhatnak aktív szerepet az egyház működésében, de egyértelműen van egyenlőtlenség a két nem szerepei között, hisz a fontos döntéseket szinte csak a férfítagok hozhatnak. Azonban előfeltevéseim, miszerint a nők feladata a gyermekek világrahozatalában és gondozásában merül ki és az egyház működésében nem vehetnek részt, nem helyesek, mert fontos szerepük van az egyházban is és a gyermekek tanításában, oktatásában is.

Az eddigiek alapján is megállapítható, hogy a mormon egyház mindent egybevetve patriarchális közösség. Ennek ellenére, árnyaltabban szemlélve, amikor a mormon feminizmussal foglalkoztam, azt tapasztaltam, hogy megjelennek olyan mormon tanítások, amelyek alapján, követve a feministák érveit, a mormonizmus nagyon is összeegyeztethetőnek tűnt a feminizmussal. Röviden összefoglalva: látható volt, hogy a mormon istenkép egyik koncepciójában szerepel egy női istenség, a Mennyei Anya, aki a nők számára transzcendens példakép. A bűnbeesést és benne Éva szerepét sokkal pozitívabban értelmezik a mormonok, mint a zsidó-keresztény hagyomány, mert úgy látják, hogy az embereknek bűnbe kellett esniük ahhoz, hogy fejlődni tudjanak és később istenné váljanak. Nők végeztek gyógyító áldásokat az egyház korai időszakától kezdve, amelyet egyfajta papságnak tekint ma is több mormon feminista. Azonban a Mennyei Anya tana kidolgozatlan, hiányzik a liturgiából, a szentiratokban sem jelenik meg, a férfi papság pedig ritkán foglalkozik vele. Éva szerepét nem látják egységesen a mormonizmuson belül sem, vannak, akik negatívan viszonyulnak hozzá. A gyógyító áldás pedig egyre inkább a férfi papság privilégiuma lett, ugyanis a papi hatalomhoz kapcsolták. Úgy tűnik, az egyház korai időszakában, a korban megszokotthoz képest, nagyobb szerepet kaptak a nők. Mióta a kortárs mormon feminizmus megjelent, azóta kezdenek a nőtagok újra több lehetőséghez jutni.

Az egyház vezetősége általában nem támogatta a feminista törekvéseket, nem értettek egyet látásmódjukkal a legtöbb kérdésben. Emiatt számos kiközösítés is történt, ami a mozgalom meggyengüléséhez vezetett. A közösség irányítói nem támogatták azt, hogy - az egyház vezetőségébe és papságába nem tartozók - női szemszögből újra értelmezzék a tanok egy részét. Úgy látom, hogy ha az egyház élén éppen olyan irányítás volt, ami teret engedett a feminista törekvéseknek, akkor több lehetőséget kaptak a tanok ilyen irányú újra értelmezésére. Ellenkező esetben ilyen irányú lehetőségeik beszűkültek.

VI. BIBLIOGRÁFIA

- A család: Kiáltvány a világhoz. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/the-family-a-proclamation-to-the-world/the-family-a-proclamation-to-the-world?lang=hun>
(Utolsó megnyitás: 2021.10.06.)
- A Manifesztum és a többes házasság véget érése címszó. In: Evangéliumi témák esszék.
<https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics-essays?lang=hun>
(Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- Annus I., Morris, D. M., Östman K. B. *Mormonism in Europe: Historical and contemporary perspectives*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem kiadása, 2018.
- Arrington, L. J. „The Legacy of Early Latter-day Saint Women.” In: *The John Whitmer Historical Association Journal* (1990/Vol. 10), 3-17.
- A többnejűség és a mormonok: akkor és most. <https://www.jezuskrisztusegyhaza.org/a-tobbnejuseg-es-a-mormonok-akkor-es-most> (Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára.* (A. rész), Salt Lake City: Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza saját kiadása és fordítása, 1991.
- Az Utolsó Napok Szentjeinek asszonya. Kézikönyv nők számára.* (B. rész), Salt Lake City: Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza saját kiadása és fordítása, 1994.
- Bluhm, H. P., Spendlove, D. C., Wayne West, D. „Depression in Mormon Women.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*. Illinois: University of Illinois Press, (1986/Summer/Vol. 19/No. 2), 150-155.
- Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Brown, J. „I grew up in a polygamist family.” In: *Today's Christian Woman* (2007/május) <https://www.todayschristianwoman.com/articles/2007/may/i-grew-up-in-polygamist-family.html> (Utolsó megnyitás: 2022.03.01.)
- Cornwall Madsen, C. „Mormon Women and the Struggle for Definition: The Nineteenth-Century Church”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

- Csima F. „Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza és a család.” In: *Vallásos mozgalmak nézetei a családi életéről és az oktatásról*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012, 89-105.
- Daynes, K. M. *More Wives Than One: Transformation of the Mormon Marriage System, 1840-1910*. Illinois: University of Illinois Press, 2001.
- Dew, S. *Women and the Priesthood: What One Mormon Woman Believes*. Deseret Book Company, 2013.
- Evangéliumi témák esszék. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics-essays?lang=hun> (Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- „Eve: Feminism as a spiritual journey of discovery.” In: Feminist Mormon Housewives blog. <https://www.feministmormonhousewives.org/2012/08/eve-feminism-as-a-spiritual-journey-of-discovery/> (Utolsó megnyitás: 2022.02.09.)
- Exponent II folyóirat hivatalos honlapja. <https://exponentii.org/our-story/> (Utolsó megnyitás: 2022.02.15.)
- Fagen, J. L., Wright, S. A. „Gender, Sexuality, and Women’s Empowerment in Mormon Fundamentalist Communities.” In: Bogdan, H., Lewis, J. R. (szerk.) *Sexuality and New Religious Movements*. Palgrave Macmillan, a division of Nature America Inc. 2014.
- Farnsworth, S. „Mormonism’s Odd Couple: The Priesthood-Motherhood Connection”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- F. Ehat, A., W. Cook, L. (szerk.) *The Words of Joseph Smith*. Provo, UT: Religious Studies Center, Brigham Young University, 1980.
- Fielding Anderson, L. „The LDS Intellectual Community and Church Leadership: A Contemporary Chronology”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Hammond, E. „The Mormon Priestess: A Theology of Womanhood in the LDS Temple”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Hansen, N. „Mormon Women and Priesthood.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2011/Spring-Summer/Vol. 34/No. 1/2), 295-305.

„Házasodik, házasság címszó.” In: Kalauz a szentírásokhoz.

<https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/gs/marriage-marry?lang=hun>

(Utolsó megnyitás: 2022.03.01.)

Hudson Cassler, V. „The Two Trees”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Jankowiak, W. „Co-wives, husband, and the mormon polygynous family.” In: *Ethnology*. University of Pittsburgh- Of the Commonwealth System of Higher Education, (2008/Spring-Summer/Vol. 47/No. 2/3), 163-180.

Jöjj, kövess engem! Fiatal nők. Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza saját kiadása és fordítása, 2017.

Jorgensen, D. L. „Gender-Inclusive Images of God: A Sociological Interpretation of Early Shakerism and Mormonism.” In: *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*. University of California Press. (2000/October/Vol. 4/No. 1), 66-85.

Kelly, K. „Equality Is Not a Feeling”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

„Kiáltvány címszó.” In: Kalauz a szentírásokhoz.

<https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/gs/manifesto?lang=hun> (Utolsó

megnyitás: 2022.03.01.)

King Newell, L. „A Gift Given, a Gift Taken: Washing, Anointing, and Blessing the Sick among Mormon Women”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Laufer Bushman, C. „Exponent II Is Born”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Leamaster, R. J., Subramaniam, M. „Career and/or Motherhood? Gender and the LDS Church.” In: *Sociological Perspectives*, (2016/winter/Vol. 59/No. 4), 776-797.

- Lindsey, B. „Woman as Healer in the Modern Church.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (1990/Fall/Vol. 23/No. 3), 63-76.
- Lynn Pearson, C. „Pioneers”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- May, C. L. „The Mormon Woman and Priesthood Authority: The Other Voice.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (1971/Summer/Vol. 6/No. 2), 47-52.
- McCombs Hansen, N. „Women and Priesthood”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- „Mennyei Anya címszó.” In: Evangéliumi témák esszéi.
<https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics-essays/essays?lang=hun> (Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- Merill Allred, J. „Excerpts from: Toward a Mormon Theology of God the Mother”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Merill Toscano, M., 1994. „If Mormon Women Have Had the Priesthood since 1843, Why Aren't They Using It?” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (1994/Summer/Vol. 27/No. 2), 219-226.
- Merill Toscano, M. „Put on Your Strength, O Daughters of Zion: Claiming Priesthood and Knowing the Mother”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Merill Toscano, M. „The Missing Rib: The Forgotten Place of Queens and Priestesses in the Establishment of Zion”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- „Nauvoo Versus Utah Polygamy.” In: Feminist Mormon Housewives blog.
<https://www.feministmormonhousewives.org/2012/09/mofem-101-nauvoo-versus-utah-polygamy/> (megnyitva: 2022. 02. 09.)
- N. Krakos, K. „The Order of Eve: A Matriarchal Priesthood.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2020/Spring/Vol. 53/No. 1), 99-106.

Nőélet a mormonoknál. Ford. B. S. Pest: S.n., 1867.

Ostler, B. „Heavenly Mother: The Mother of All Women.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2018/Winter/Vol. 51/No. 4), 171-182.

Parson, L. *Polygamy, Women, and Higher Education: Life after Mormon Fundamentalism*. Springer International Publishing, Palgrave Macmillan, 2019.

Petersen, B. J. „Redeemed from the Curse Placed upon Her: Dialogic Discourse on Eve in the Woman's Exponent.” In: *Journal of Mormon History*, Illinois: University of Illinois Press, Mormon History Association, (2014/Winter/Vol. 40/No. 1), 135-174.

P. Wilcox Desimone, L. „The Mormon Concept of a Mother in Heaven”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Rácsok A., Szathmáry S. Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza. Egy vallásfelekezet fenomenológiai és szóteriológiai bemutatása. In: *Sárospataki füzetek*. Sárospatak: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia kiadványa, 2011/3. szám.

Rampton Munk, M. „First Grief”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Rasmussen Dushku, J. „Mormon Sisters: Feminists”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Stapley, J. A., Wright, K. „Female Ritual Healing in Mormonism.” In: *Journal of Mormon History*, Illinois: University of Illinois Press, Mormon History Association, (2011/Winter/Vol. 37/No. 1), 1- 85.

Stewart Eastman, V., Stewart Eastman, V. „On Being a Mormon Woman.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2003/Fall/Vol. 36/No. 3), 207-211.

Tate Dredge, N. „Key Turning Points in Exponent II's History.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2016/Summer/Vol. 49/No. 2), 135-142.

- Tew Kimball, V. „Wife #3”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Thatcher Ulrich, L., 2010. „Mormon Women in the History of Second-Wave Feminism,” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2010/Vol. 43/No. 2), 45-63.
- Thatcher Ulrich, L. „The Pink Dialogue and Beyond”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- „The Mormon Priestess (The Short Version).” In: Feminist Mormon Housewives blog. <http://www.feministmormonhousewives.org/2014/04/the-mormon-priestess-the-short-version/> (Utolsó megnyitás: 2022. 02. 09.)
- „Többes házasság Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyházában címszó.” In: Evangéliumi témák esszék. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics-essays?lang=hun> (Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- „Többes házasság Kirtlandben és Nauvoóban címszó.” In: Evangéliumi témák esszék. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics-essays?lang=hun> (Utolsó megnyitás: 2020.10.11.)
- Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának hivatalos honlapja. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/general-conference/2010/04/healing-the-sick?lang=eng> (Utolsó megnyitás: 2022. 02. 27.)
- Wendt Young, L. „Rejoice in the Diversity of Our Sisterhood: A Samoan Mormon Feminist Voice on Ordain Women”. In: Brooks, J., Hunt Steenblik, R., Wheelwright, H. (szerk.) *Mormon Feminism: Essential Writings*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Whitaker Kohler, S. „Discovering the Woman's Exponent.” In: *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, Illinois: University of Illinois Press, (2016/Summer/Vol. 49/No. 2), 153-156.
- Zala T. *Az aranyablák népe*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1985.
- „1. Hivatalos nyilatkozat címszó.” In: Kalauz a szentírásokhoz. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/gs/official-declaration-1?lang=hun> (Utolsó megnyitás: 2022.03.01.)